

A Nanotechnológia csodái

Biró László Péter

**Műszaki Fizikai és Anyagtudományi
Kutatóintézet, Budapest**

Magyar Tudományos Akadémia

<http://www.nanotechnology.hu/magyarul.html>

Nanotechnológia ....mindenütt

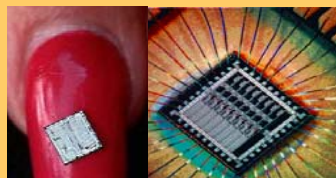

„A tudomány, a technológia [...] nem old meg minden problémát. De a tudomány és technológia nélkül semmiféle problémát nem lehet megoldani.”

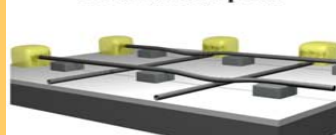
Teller Ede

Nanotechnológia ....mindenütt

MÚLT

Nanotube Computer

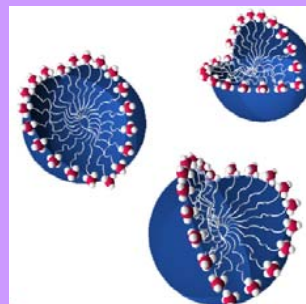
JELEN / KÖZELJÖVŐ

Nanocsip

Kéziszámítógép, óratelefon

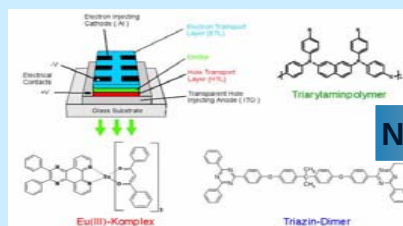
Nanotechnológia

Nanokapszula

Gyógyszer tapasz

Nanorétegek

Hajlékony képernyő

problémát nem lehet megoldani."

Teller Ede

A NAGYOK: „A XX század Budapesten készült”

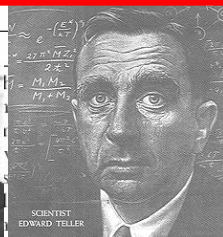
NATURE | VOL 409 | 4 JANUARY 2001 | www.nature.com

millennium essay

Genius loci

The twentieth century was made in Budapest.

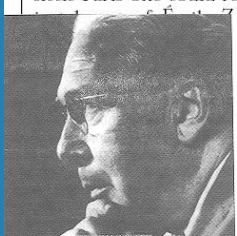
Vaclav Smil

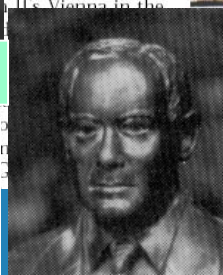
Teller E.

Kármán T.

Szilárd L.

Neumann J.

Wigner J.

Név	Szakterület	A díjazás éve
Lénárd Fülöp	F	1905
Bárány Róbert	O	1914
Zsigmondy Richárd	K	1925
Szent-Györgyi Albert	O	1937
Hevesy György	K	1943
Békésy György	O	1961
Wigner Jenő	F	1963
Gábor Dénes	F	1971
Polanyi, John C.	K	1986
Oláh György	K	1994
Harsányi János	G	1994

O = élettani ill. orvosi, F = fizikai, K = kémiai, G = közgazdasági díj

Kavli díj (2008-ban először)

1.000.000 USD

„Úgy vélem, hogy különösen fontos azokat a területeket támogatni, melyek a legnagyobb lehetőségeket ígérik és a legalapvetőbb kérdésekre keresnek választ. A Kavli Intézetek kutatásokat végeznek a világegyetem asztronómiai méretű tartományán, az atomok és molekulák infinitezimális méretű világában, és minden dolgok legösszetettebbje, az emberi agy működésének megismerése terén. **Azért választottam ezt a három területet, mert azt hiszem, ezek nyújtják a legnagyobb lehetőséget a leglényegesebb tudományos áttörésekre, és ezek fogják a legnagyobb mértékben szolgálni az emberiséget.**”

Fred Kavli
(2005)

**Bocsánat! Hol találom a
Nano Laboratóriumot?**

Rajta áll, uram!

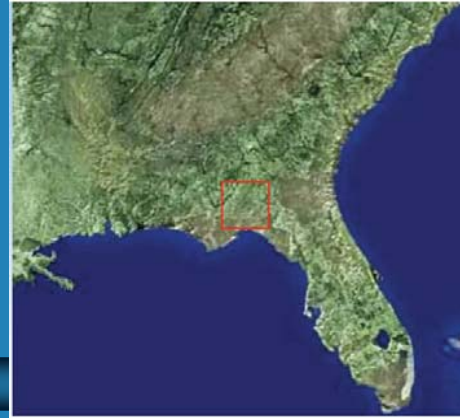
© Original Artist

Reproduction rights obtainable from
www.CartoonStock.com

search ID: cg00188

GODDARD

Méretetek 1.

1000 kilometers

100 kilometers

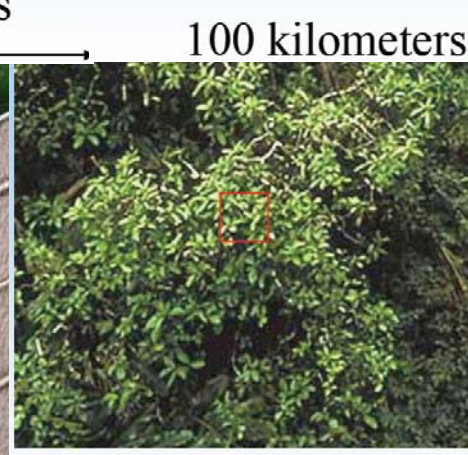
10 kilometers

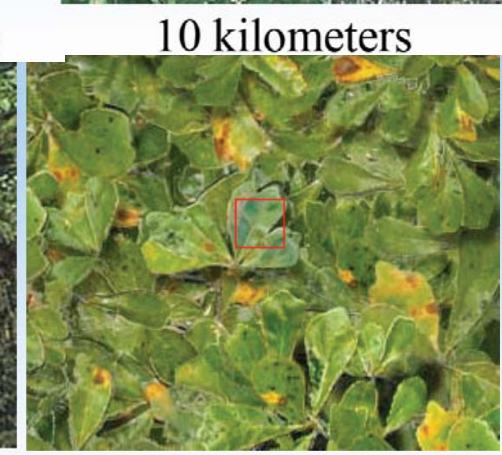
1 kilometer

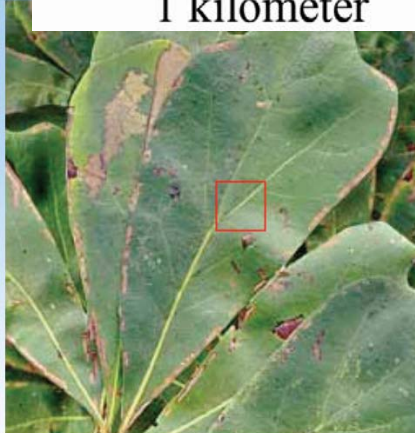
100 meters

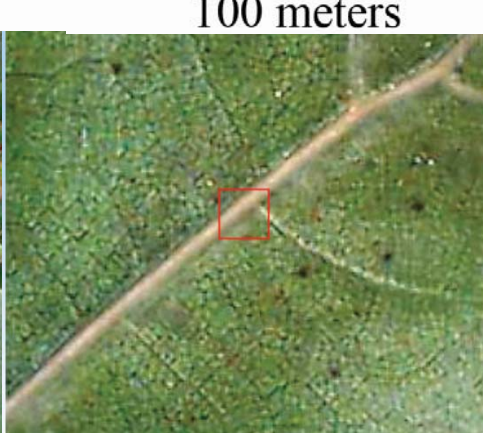
10 meters

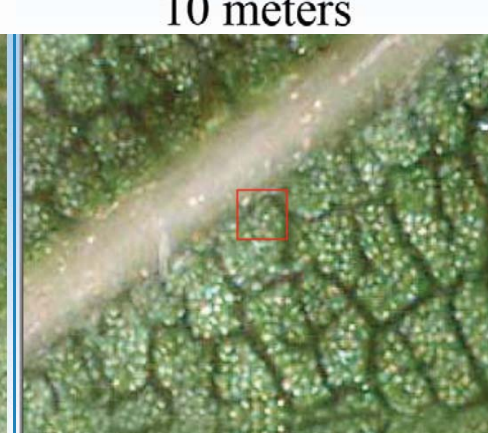
1 meter

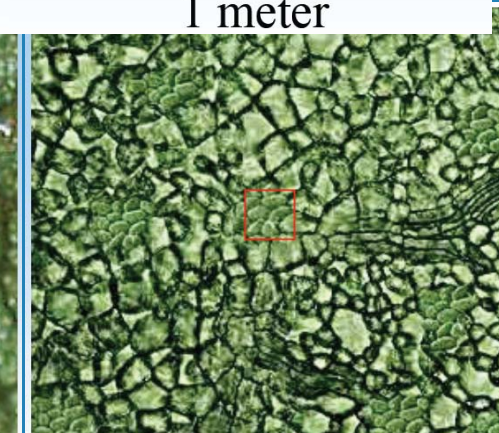
100 millimeters

10 millimeters

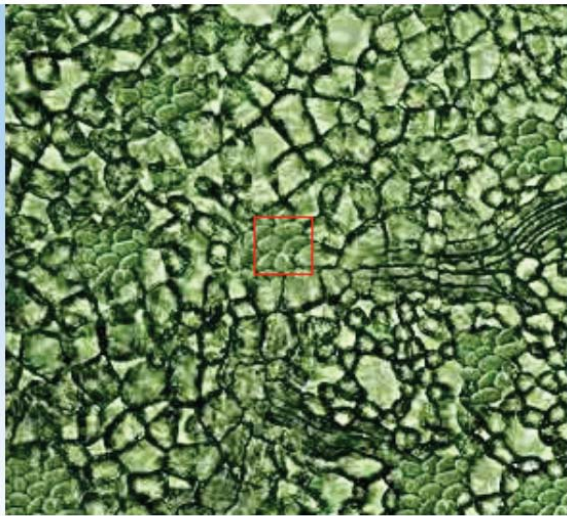
1 millimeter

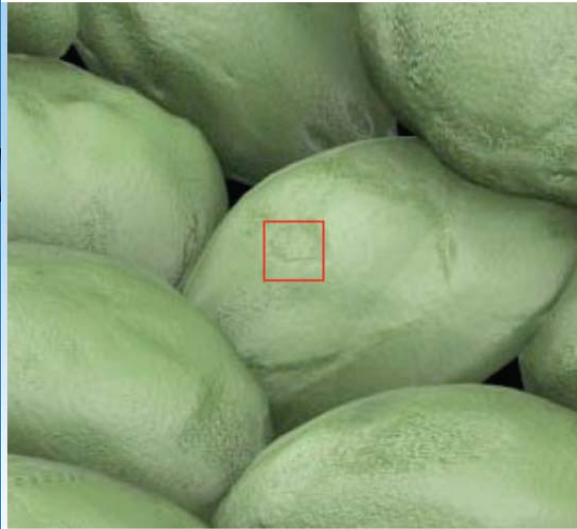
100 microns

Méretetek 2.

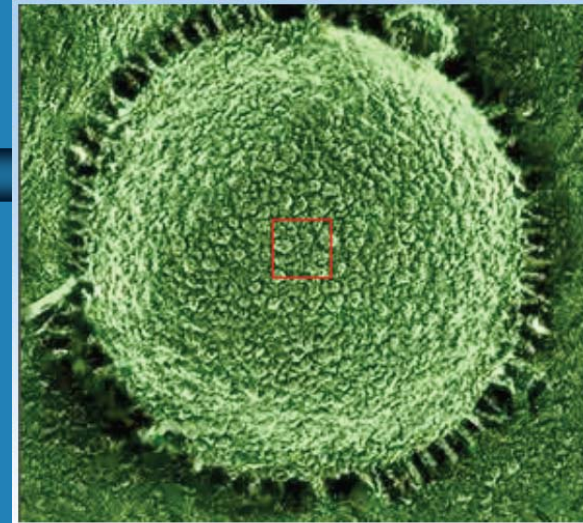
Forrás: <http://www.nanoed.org/seminar/docs/MarkRatner-Day1.pdf>

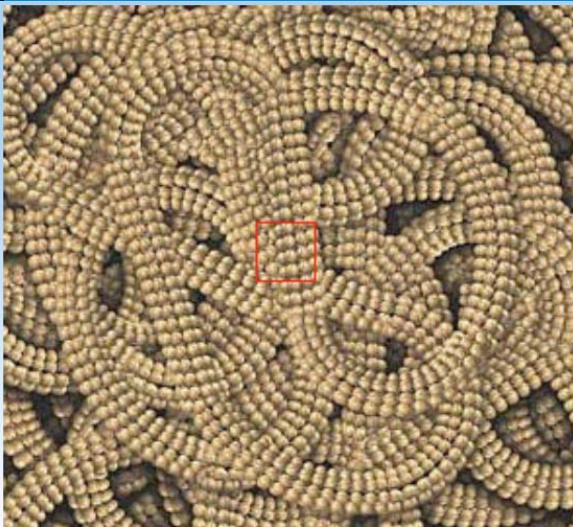
100 microns

10 microns

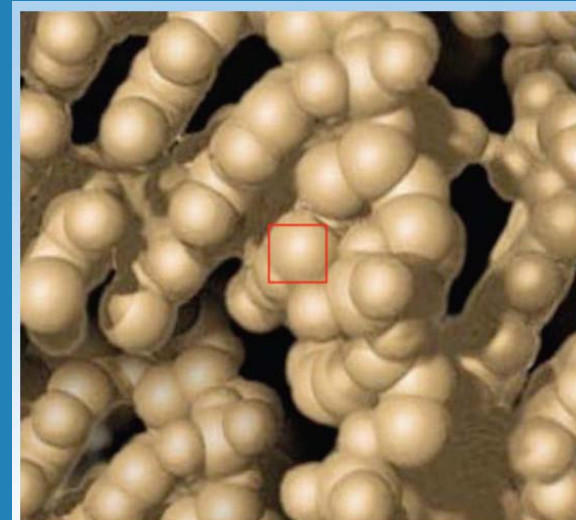
1 micron

100 nanometers

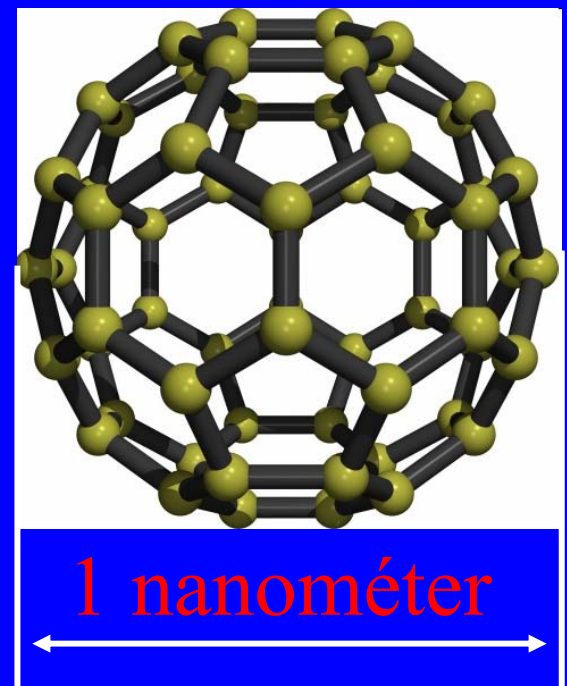
10 nanometers

1 nanometer

$\approx$

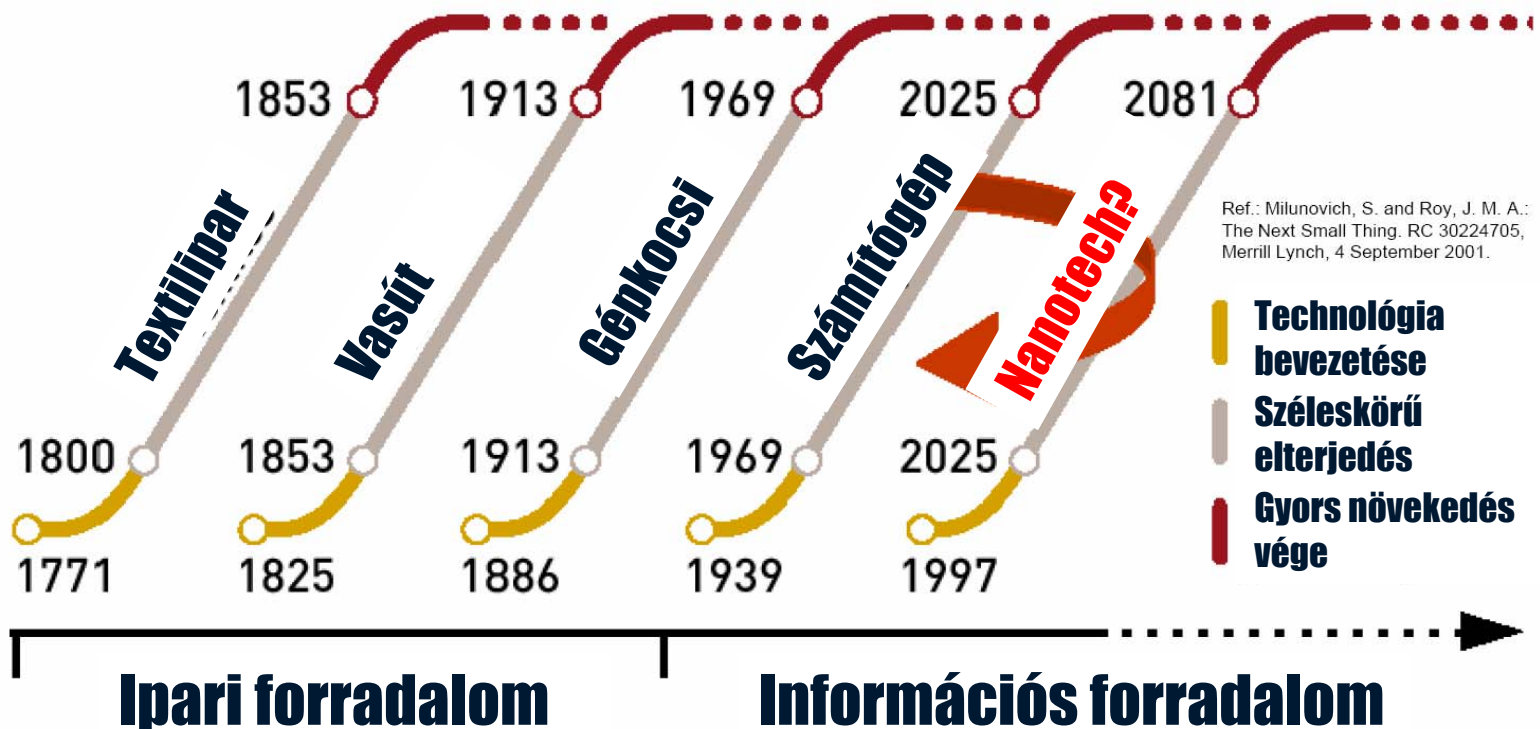
Történelmi ciklusok a gazdaságban

SIEMENS

CORPORATE TECHNOLOGY

Forradalmi erők

A tudományban és technológiában az alapvető felfedezések kétszer következnek be egy századon belül és hatalmas gazdagság felhalmozásához vezetnek.

Ref.: Milunovich, S. and Roy, J. M. A.:
The Next Small Thing. RC 30224705,
Merrill Lynch, 4 September 2001.

Nanotechnologie: Volkswirtschaftliche Bedeutung

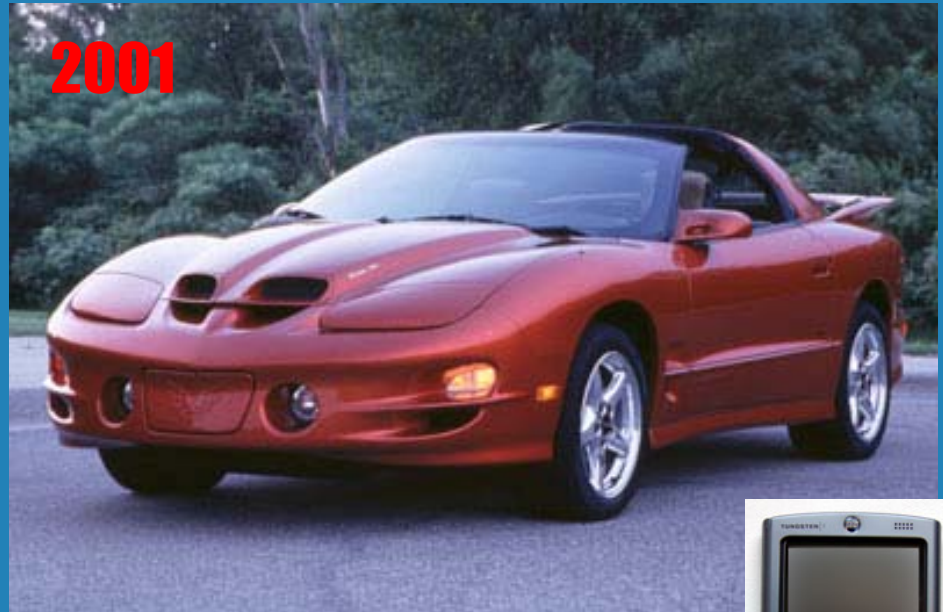
© Siemens AG, CT, Manfred Weick, Montag, 1. März 2004
Grundlagen und State of the Art der Nanotechnologie.ppt

Gépkocsi & Számítógép

Az első autó is inkább hintó volt ....

1886

2001

1946

ENIAC, 20000 elektroncső ...

2002

2010, Kavli Díj nyertesei:

Nanotechnológia

Donald M. Eigler

IBM Almaden
Research Center,
San Jose, US

„atomi biliárd”

“for their
development of
unprecedented
methods to control
matter on the
nanoscale”

**“mert olyan új
módszereket
fejlesztettek ki,
amelyekkel
korábban
elképzелhetetlen
pontossággal lehet
manipulálni az
anyagot nano-
méretekben”**

Nadrian C. Seeman

New York
University, US

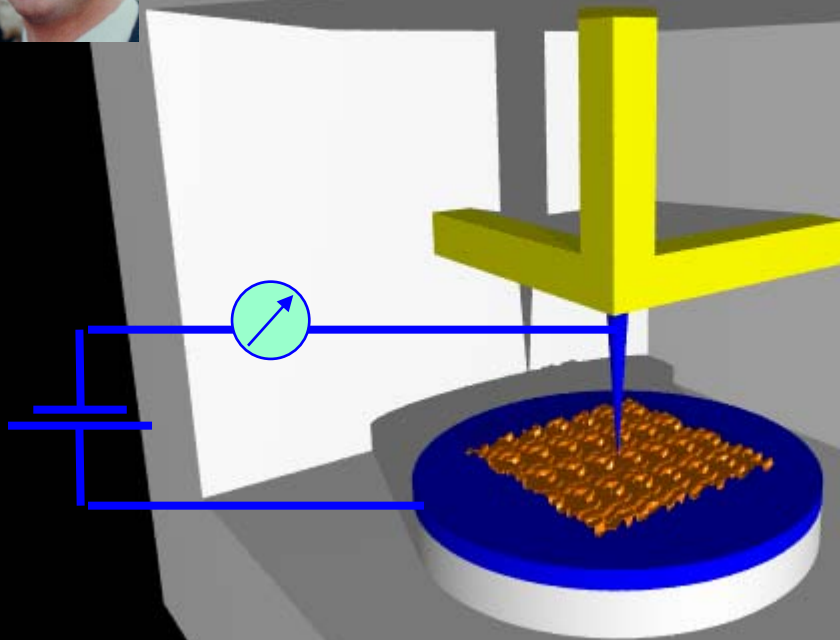
„DNS ácsolás”

Pásztázó alagútmikroszkóp (STM) “célzőkészülék” és “dákó” egyben

Nobel Díj, 1986

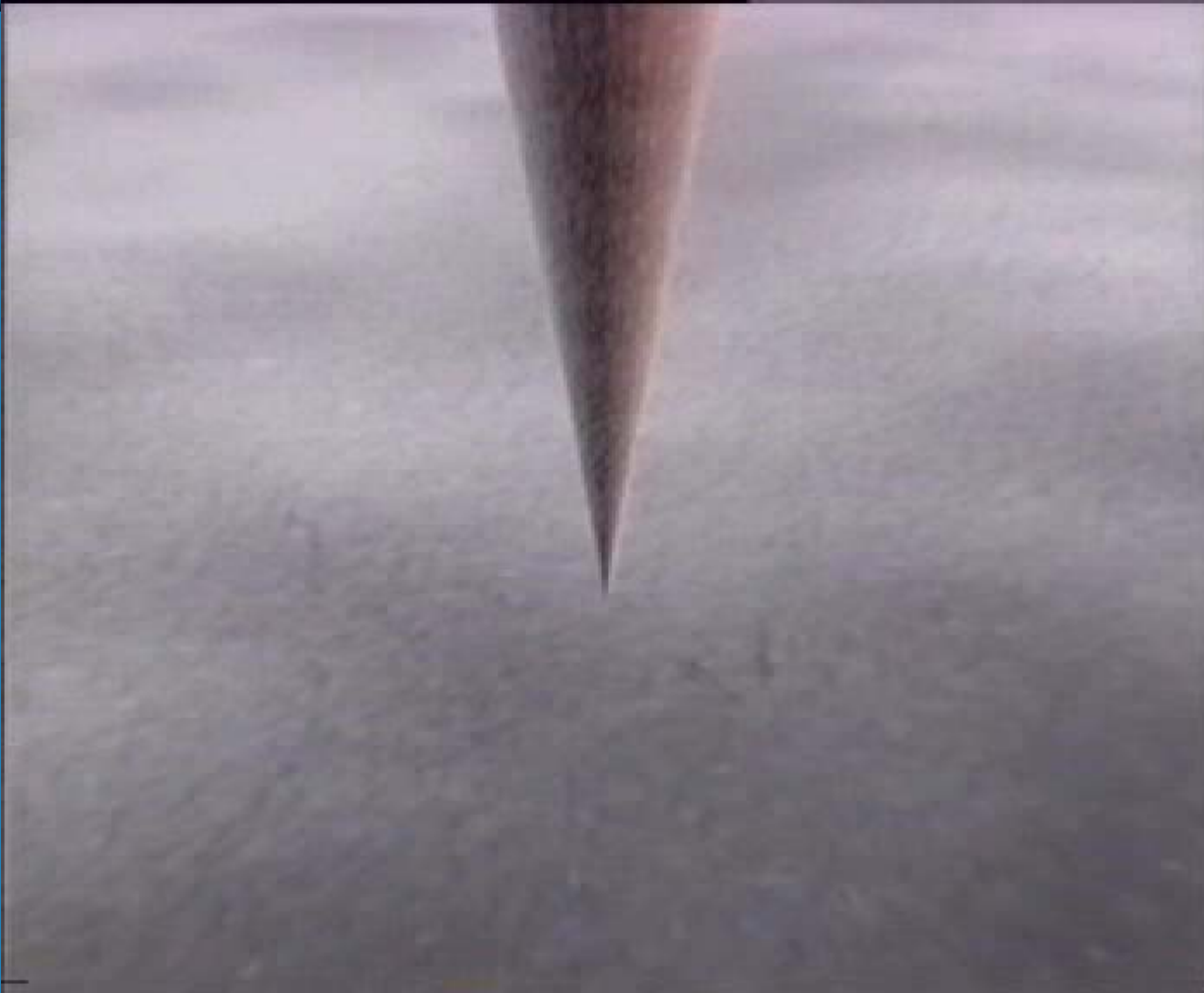
G. Binnig, H. Rohrer, 1981

“Letapogatott kép”

Pásztázó alagútmikroszkóp (STM) “célzókészülék” és “dákó” egyben

1981

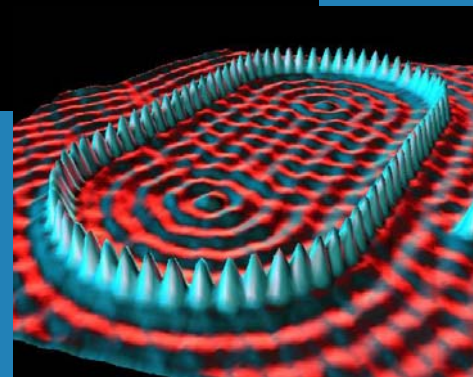
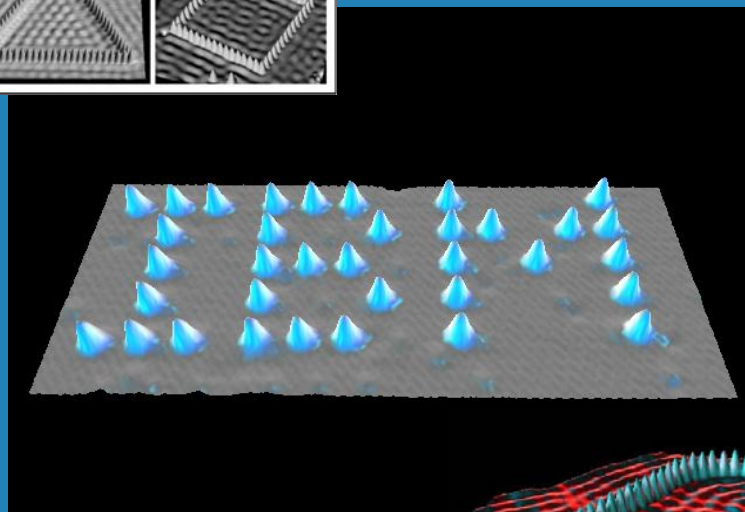
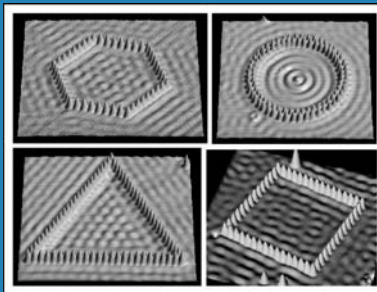
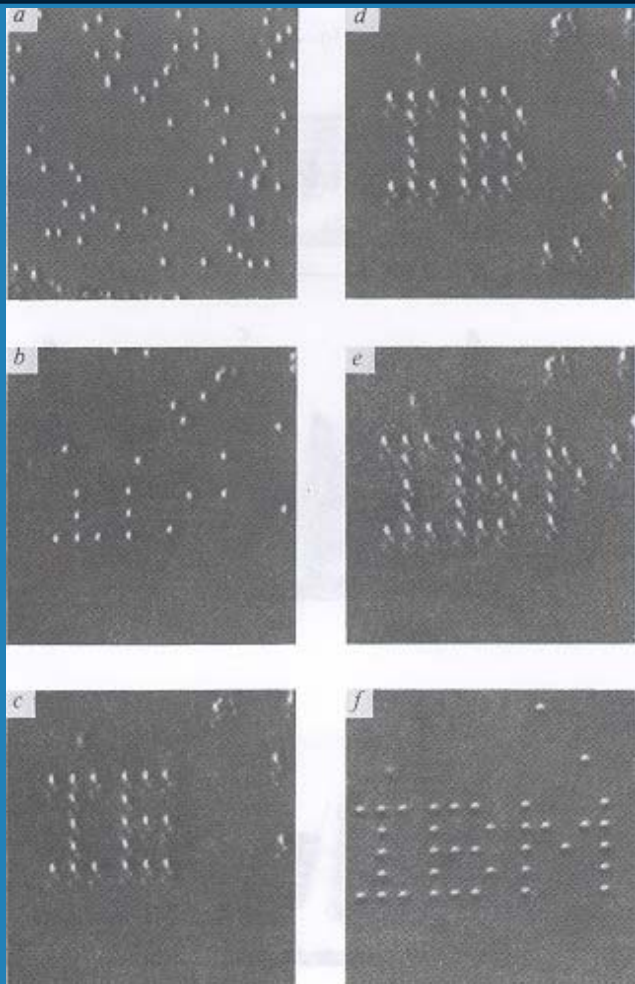
Nobel Díj

1986,

**Binnig &
Rohrer**

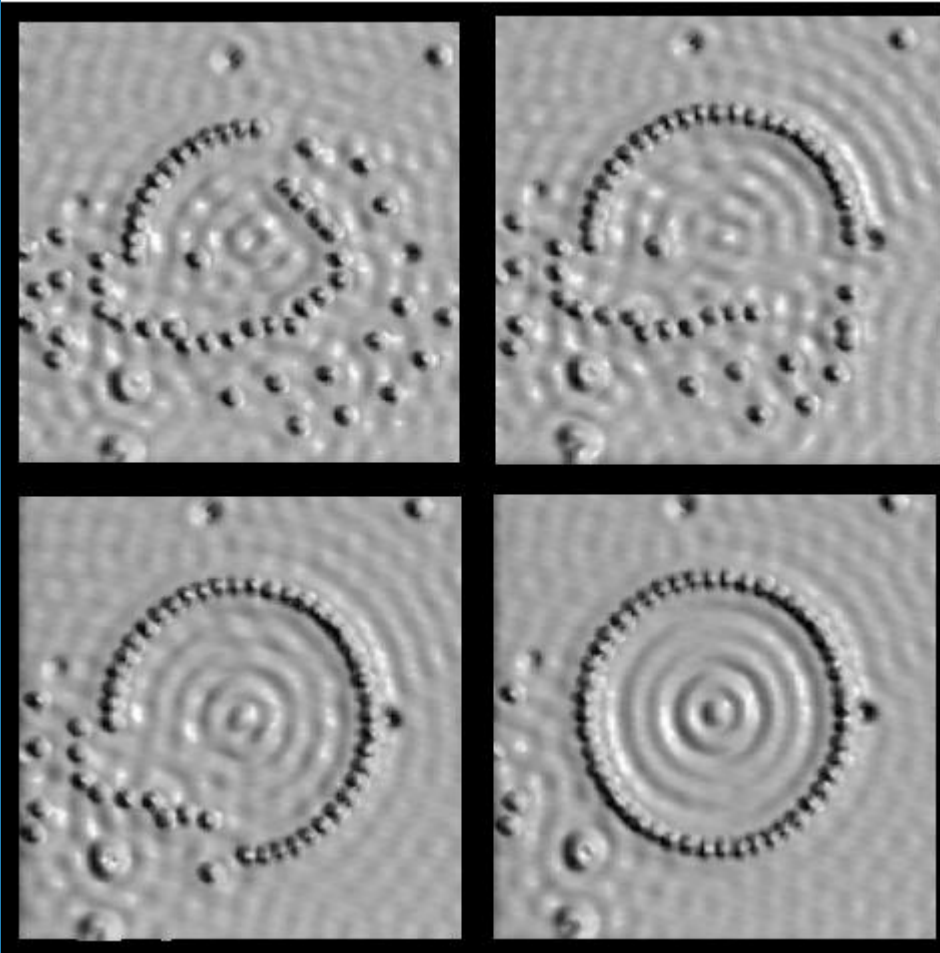
Biliárd az atomokkal .... Az STM tű a „dákó”.

D. M. Eigler & E.K. Schweizer, Nature, 344 (1990), 524.

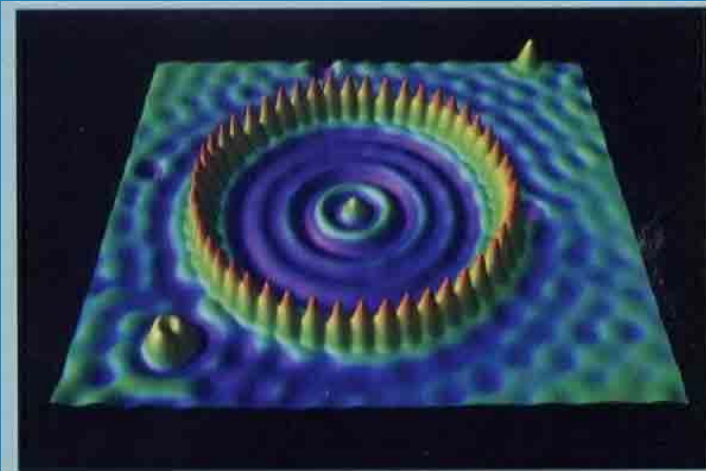

Kvantum karám (D. Eigler et al.)

(ez már majdnem „művészi teljesítmény” ...)

**Az állóhullám-szerkezet,
csak a karám teljes
bezárása után alakul ki.**

Rá tudjuk-e venni az atomokat, hogy úgy álljanak össze, ahogy azt mi szeretnénk?

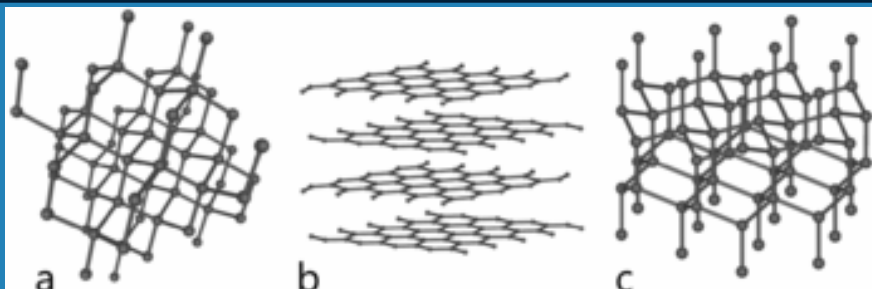
- ⌚ Láttuk, hogy Eigler és munkatársai képesek voltak az atomokat előre meghatározott módon elrendezni => **Lehetséges!**
- ⌚ Azonban ez inkább művészet, mint gyártás!
- ⌚ Lehetséges-e az atomok elrendeződését sok milliárdszor befolyásolni?
- ⌚ Az atomokat a legkönnyebben más **atomokkal, vagy molekulákkal lehet „terelgetni”**. („Szerszám” és „munkadarab” összemérhető kell legyen.)
- ⌚ Természeti törvények alapján => **Kémia!**

Minkettő fúrógép .... Csak a **MÉRET** más!

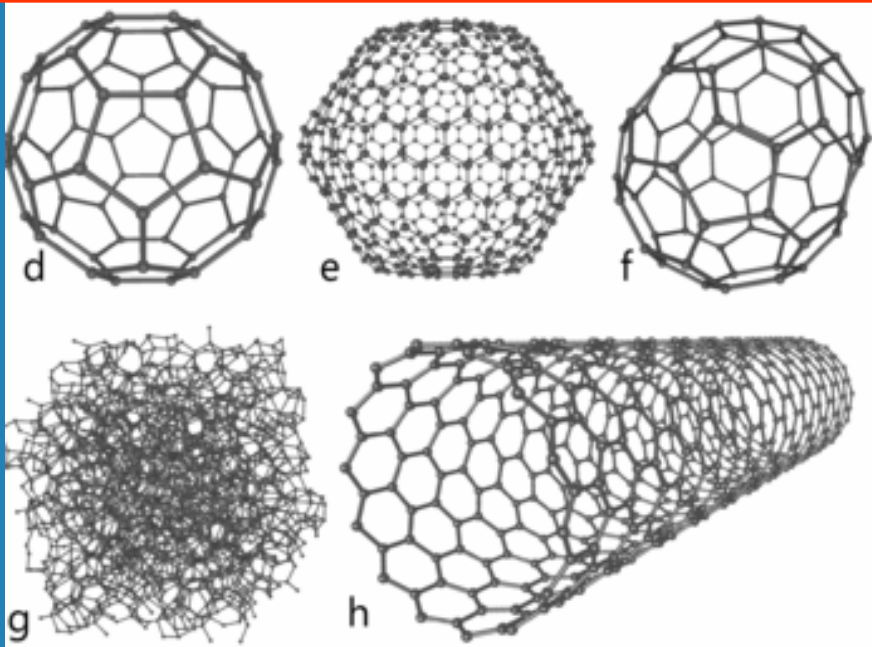

Tömegesen előállítottak: **szén nanoszerkezetek**

(1985-től, Kroto & Smalley, Nobel Díj, 1996)

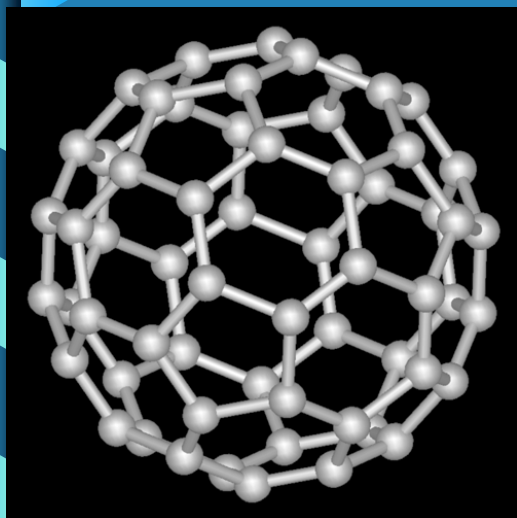
**Szén
allotrópok**

Nano-szenek

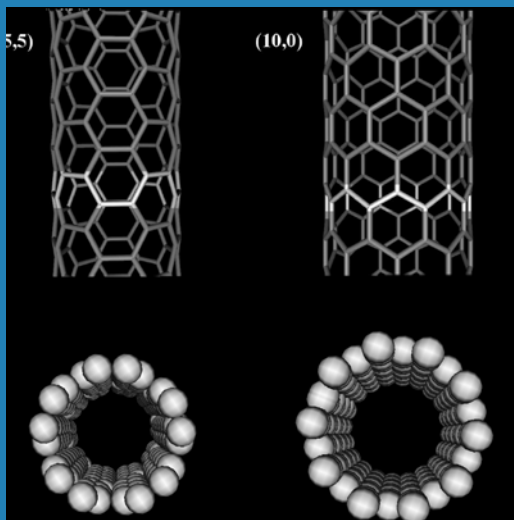
Szén alapú nanoszerkezetek „története”

Fullerén
0D

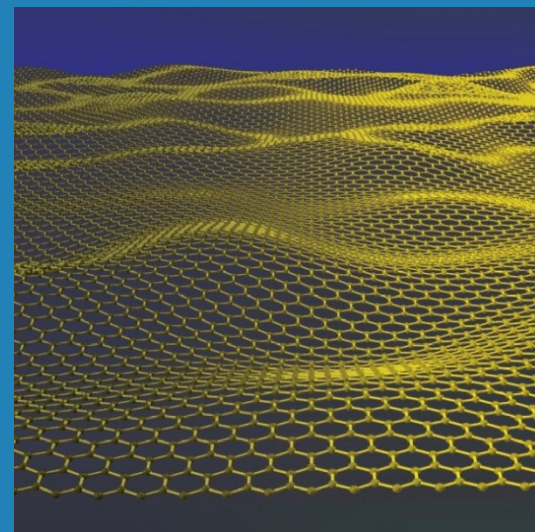
1985
Kroto & Smalley
Nobel Díj 1996

Nanocső
1D

1991
S lijima
Kavli Díj 2008

Grafén
2D

2004
A Geim & K. Novoselov
Nobel Díj 2010

Graphene

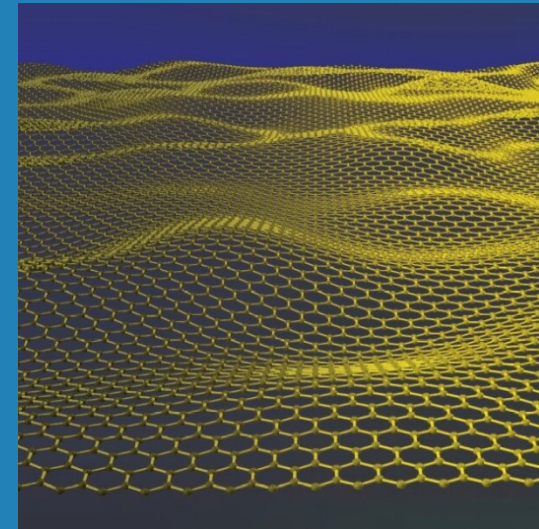
Arkezetek

Andre Geim   Kostya Novoselov

*"for groundbreaking experiments regarding
the two-dimensional material graphene"*

**Grafén
2D**

Egy kis „történelem” ...

Elektroncső 1920

Első
tranzisztor
1947

Első tranzisztor
kereskedelemben
1950

Integrált áramkör
1990

Bútordarab

Hordozható

„Okos” és
zsebben hordható

Egy kis „történelem” ...

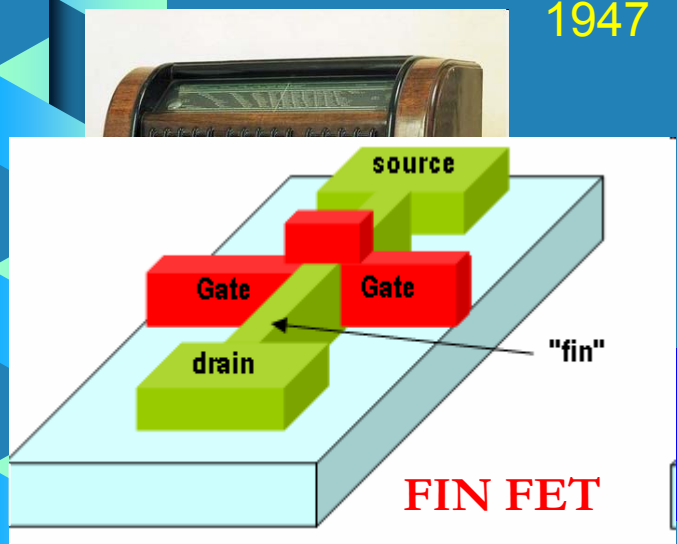
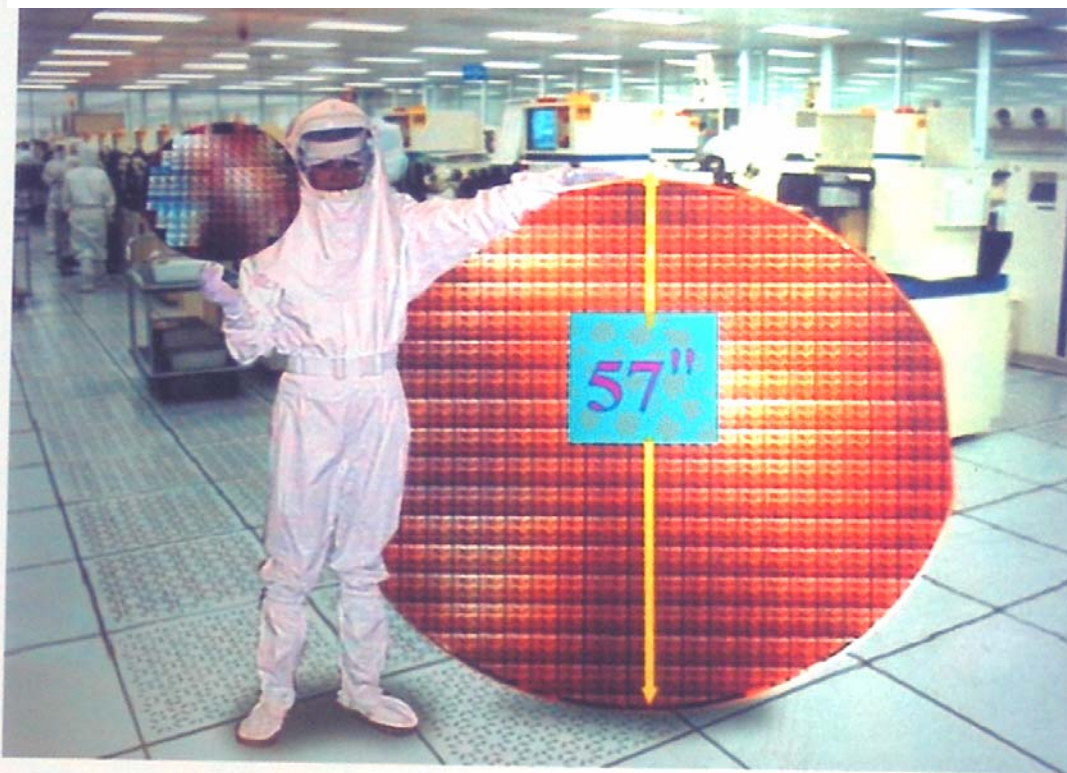

Elektroncső 1920

Első tranzisztor
1947

A MOORE TÖRVÉNY NEM ÖRÖKÉRVÉNYŰ!

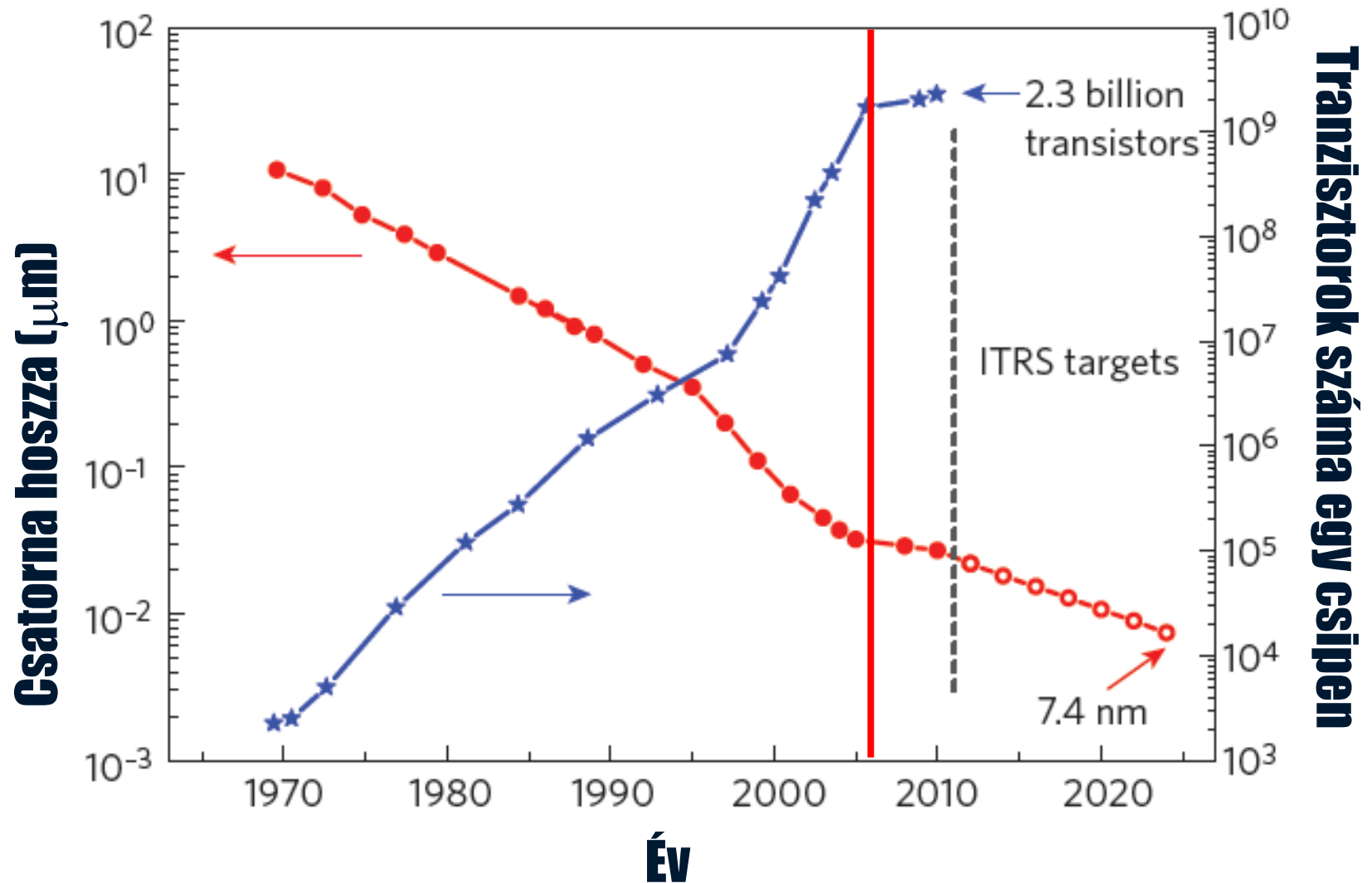

Intel European Research & Innovation
Conference, 2010 October 11 - 14

TRENDEK A DIGITÁLIS ELEKTRONIKÁBAN

F. Schwierz, Nat. Nanotech. Published online: 30 May 2010

doi: 10.1038/nnano.2010.89

MRS BULLETIN

35th
ANNIVERSARY

April 2010, Volume 35, No. 4

Also in this Issue:
New Nanofabrication
Strategies: Inspired
by Biomineralization

Serving the International
Materials Research Community

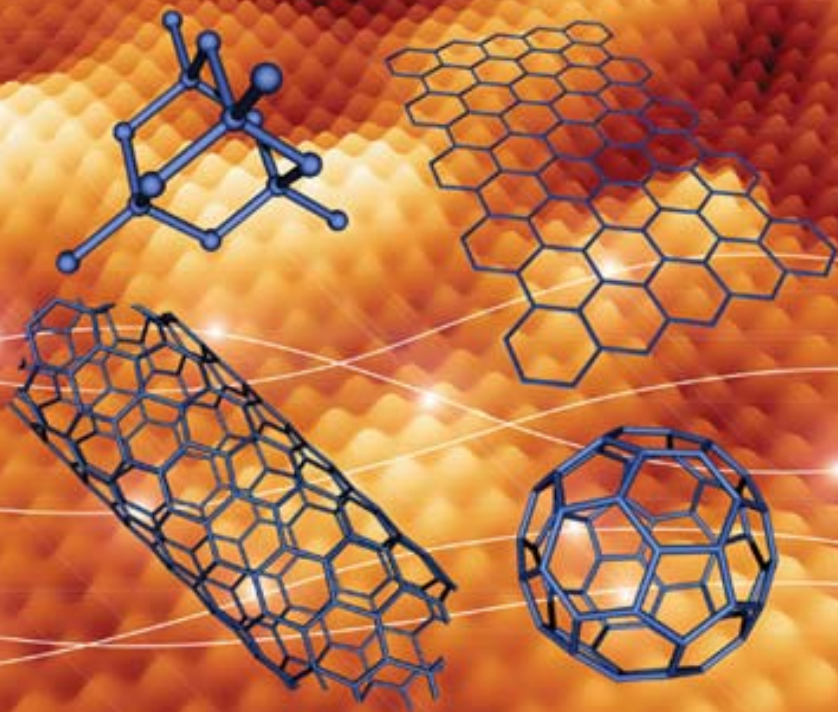
A Publication of the Materials Research Society

Beyond Silicon: Carbon-Based Nanotechnology

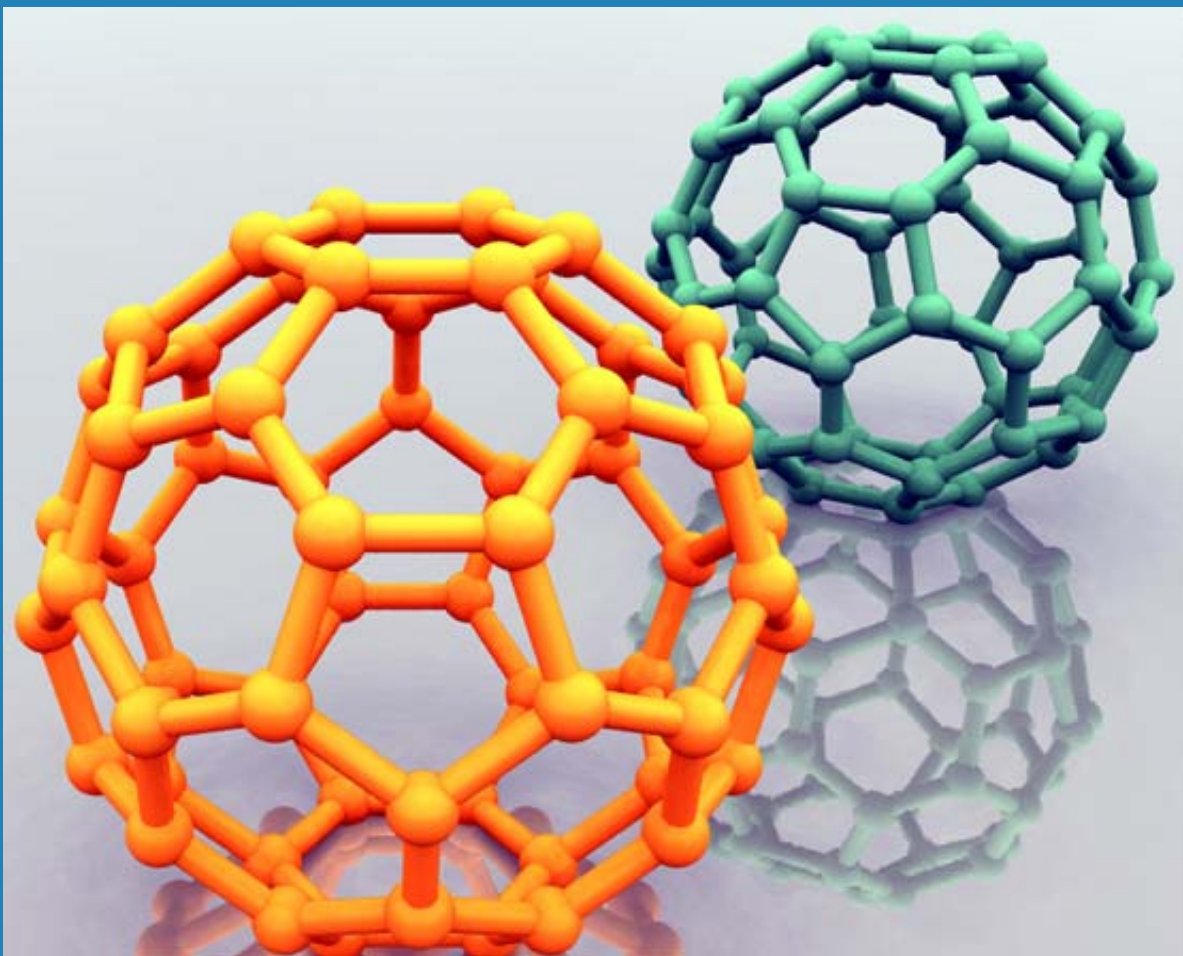
Egy lehetséges megoldás

2010 Április

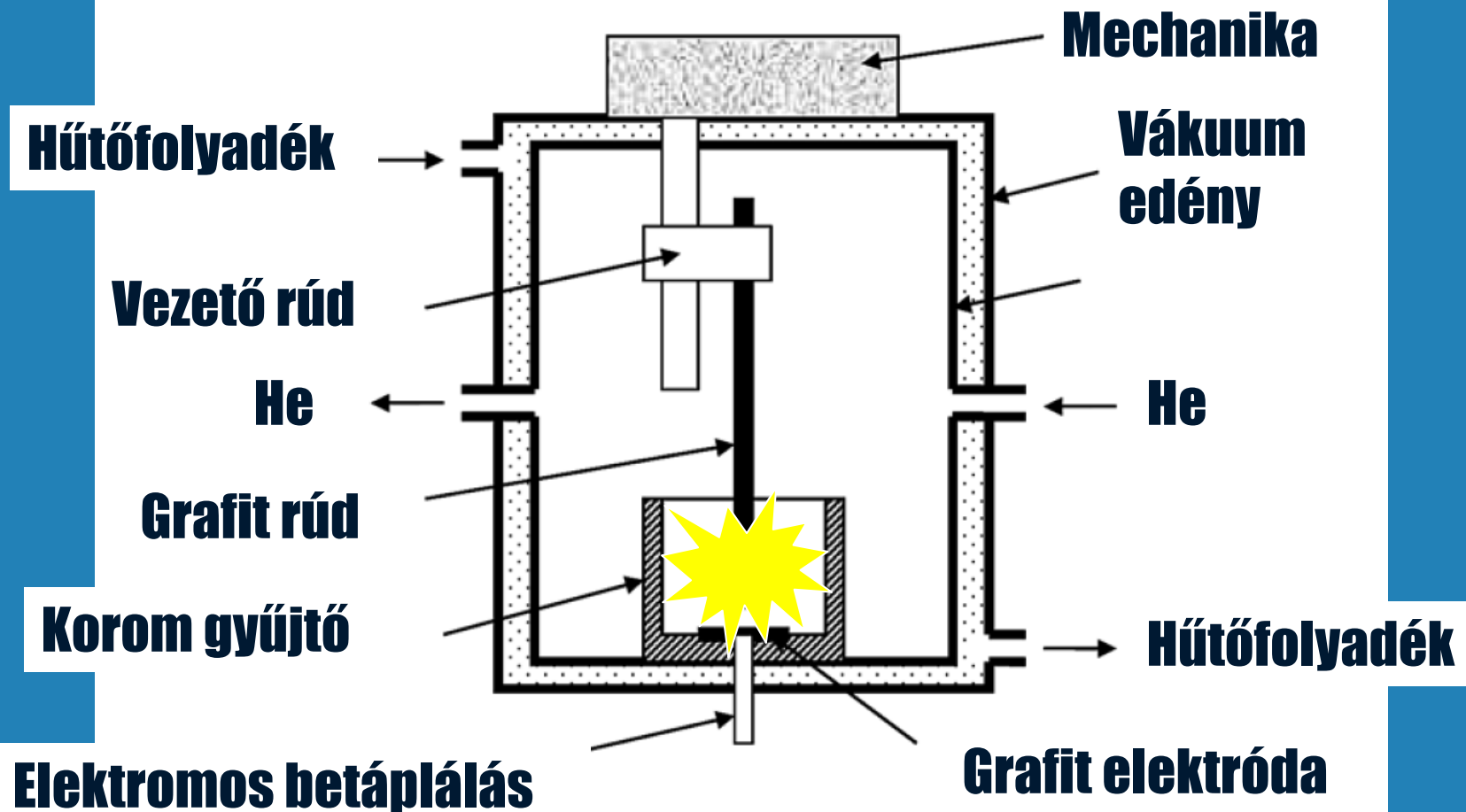

Fullerén: C₆₀ (1985)

Kroto & Smalley, Nobel Díj, 1996

Fullerén: Kratschmer folyamat

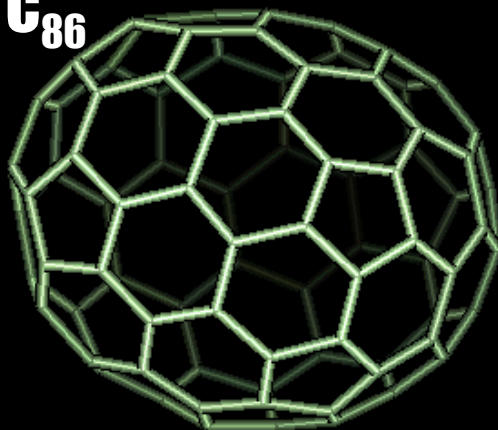

A sorozat csak elkezdődött a C_{60} -nal

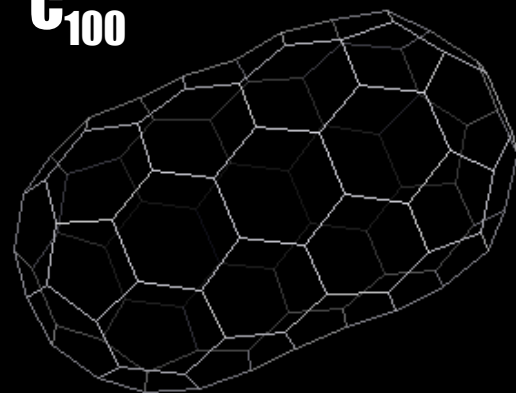
C_{80}

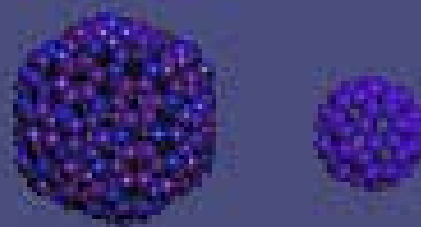
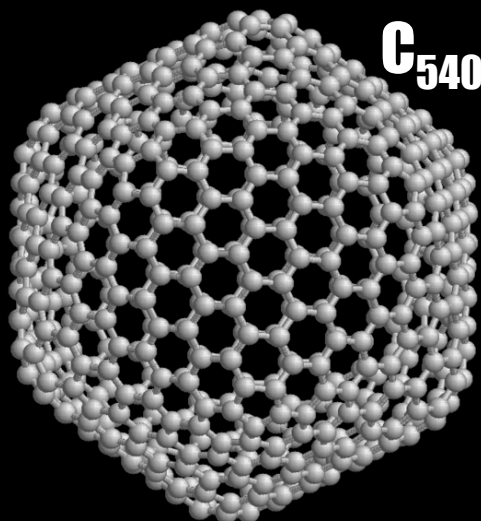
C_{86}

C_{100}

C_{540}

Forrás: D.
Tomanek

$C_{240} - C_{60}$

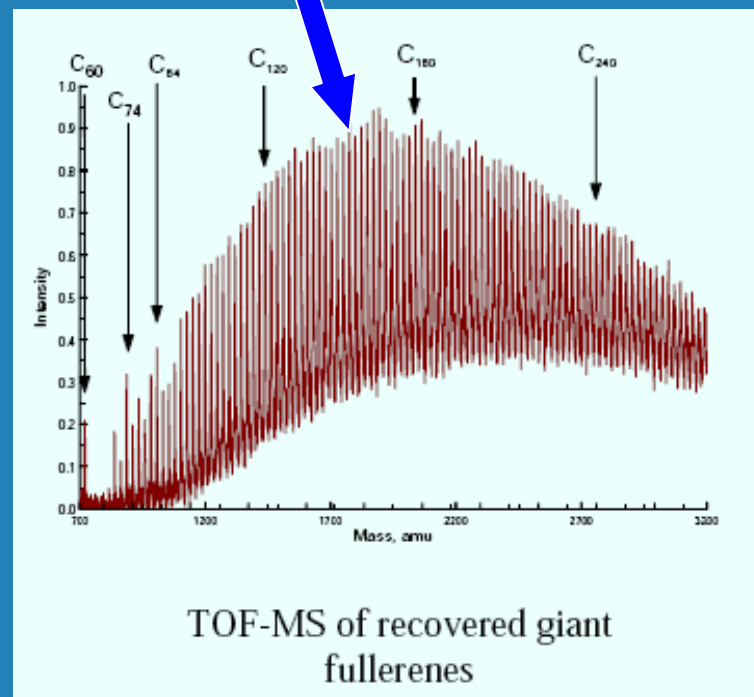
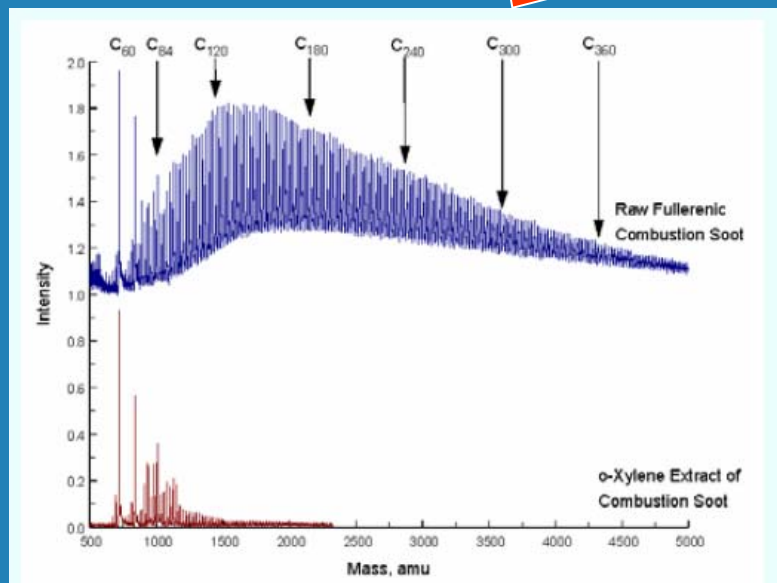
Utközés

E: 10 eV

Mára: ipari előállítás (láng szintézis)

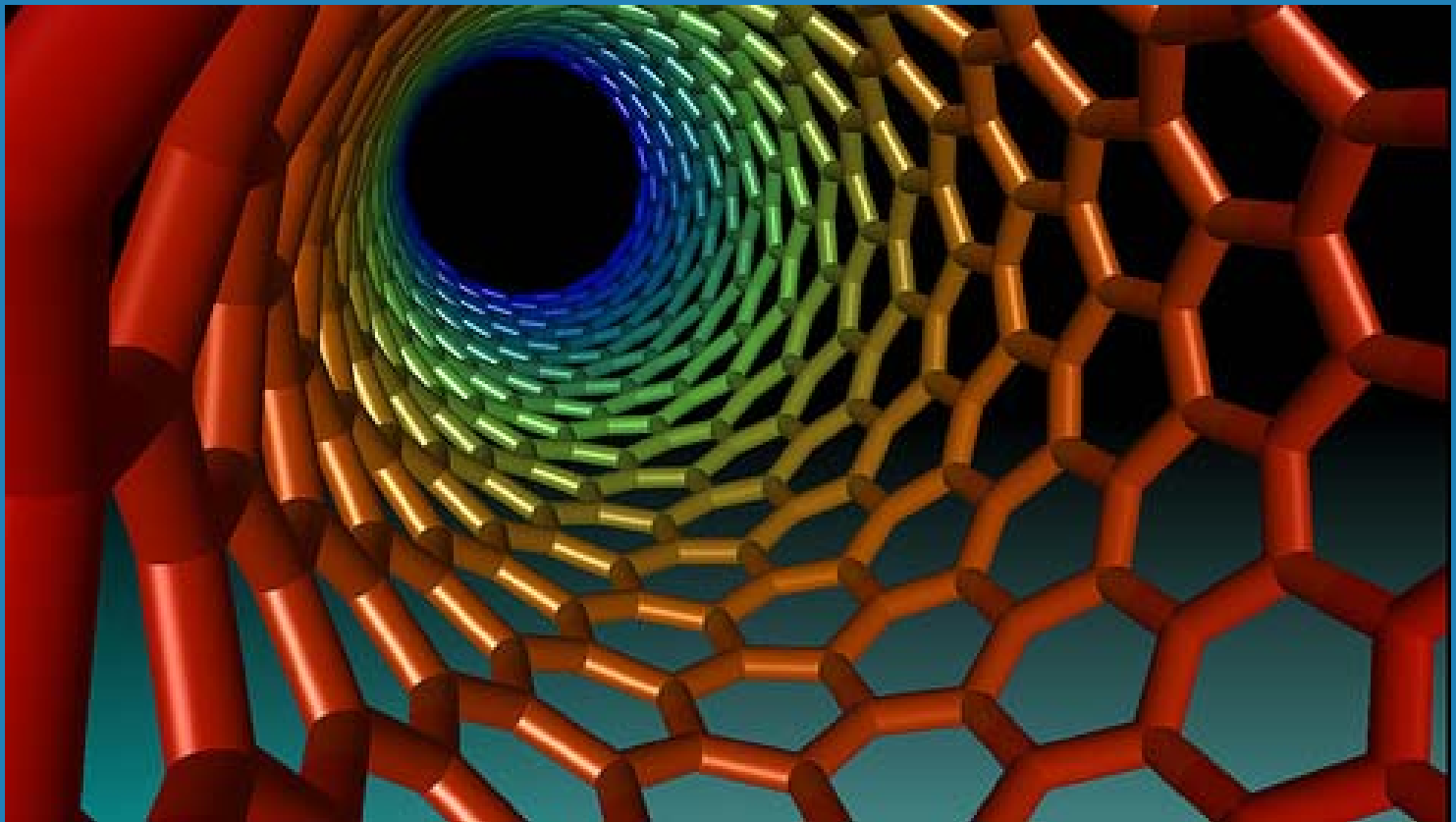

Research flame

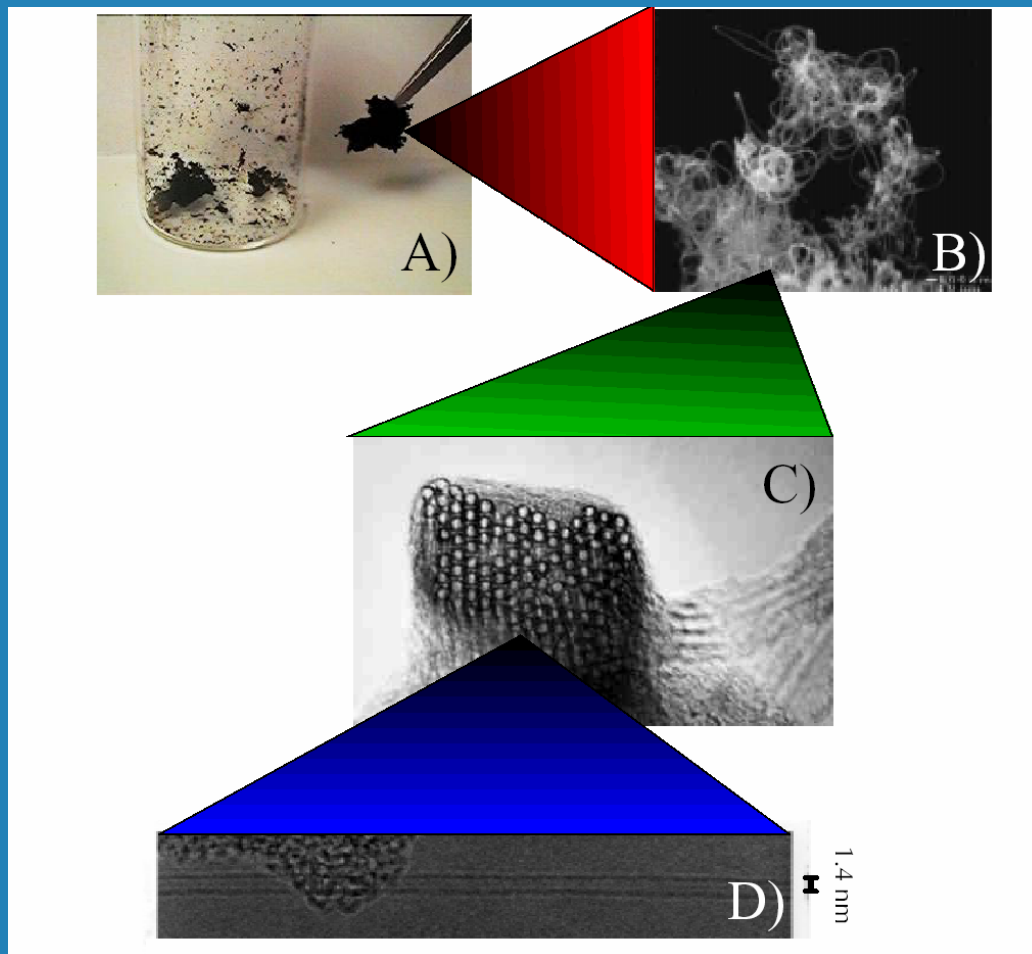

Egyfalú szén nanocső belülről

1994

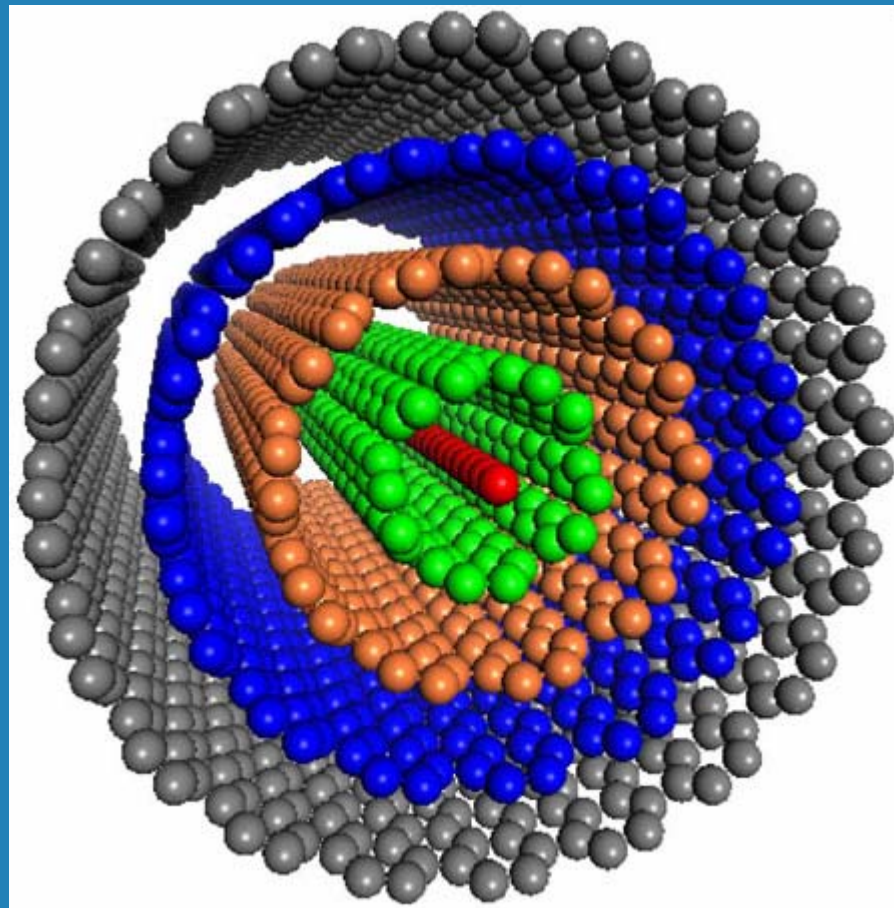

Egyfalú nanocsövek (SWCNT)

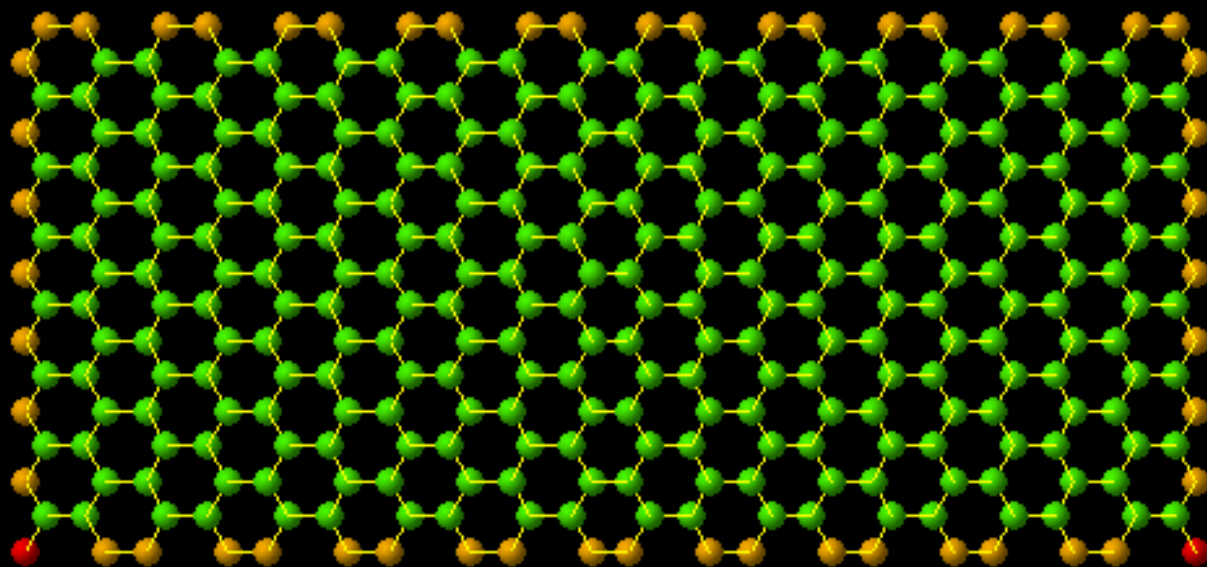

Többfalú szén nanocső (1991)

S. Iijima, Kavli Díj, 2008

Elvileg ....

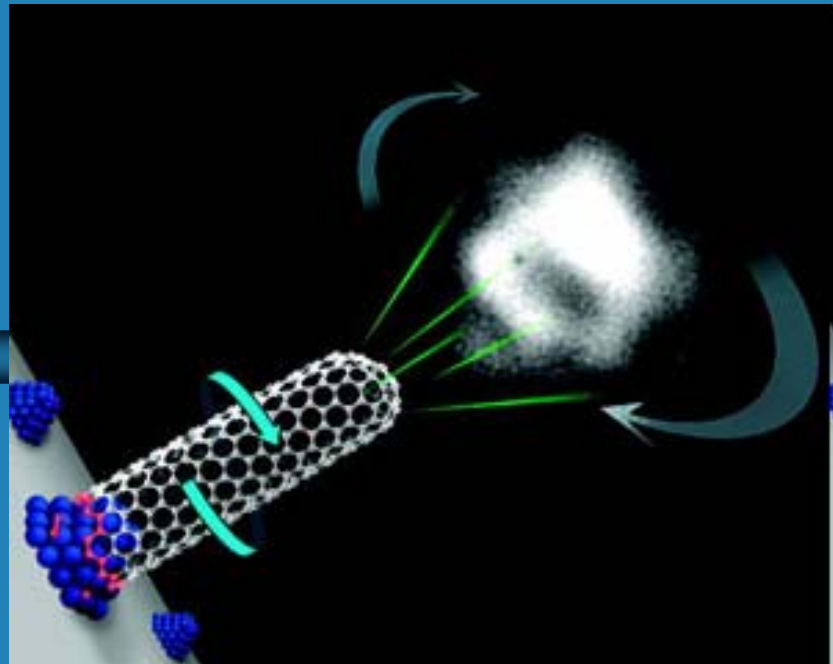

Forrás: <http://www.photon.t.u-tokyo.ac.jp/~maruyama/agallery/agallery.html>

Gyakorlatilag

Lézeres abláció

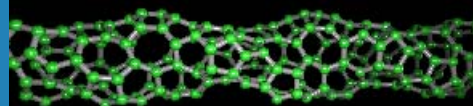
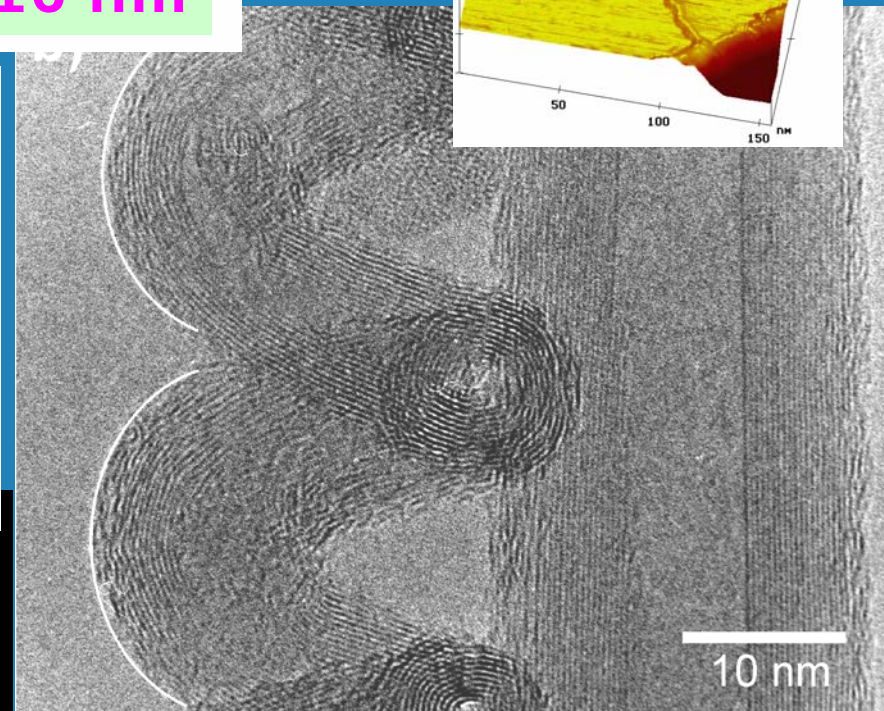
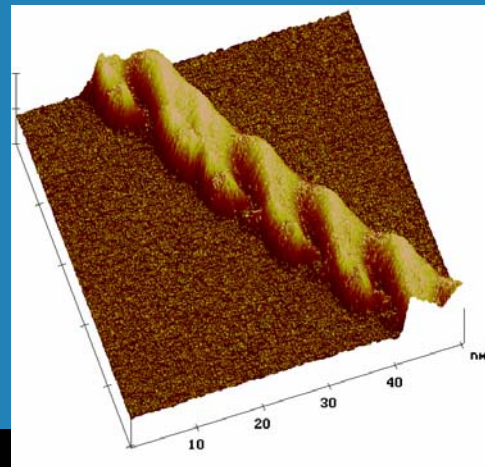
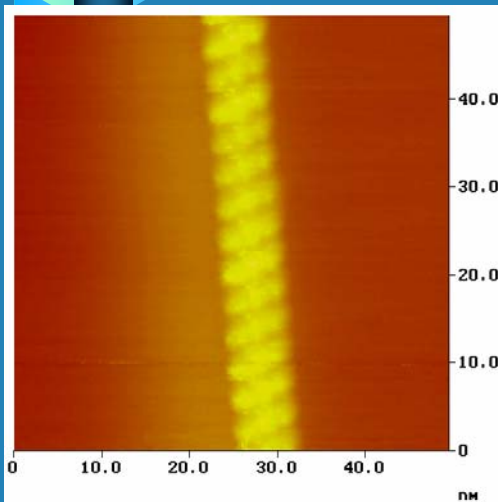
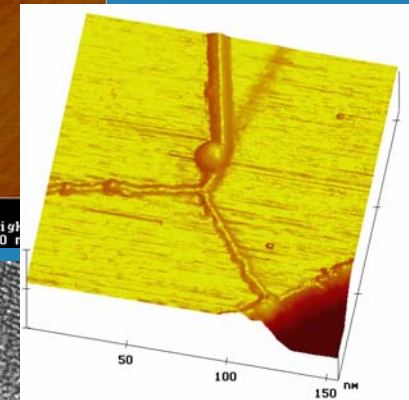
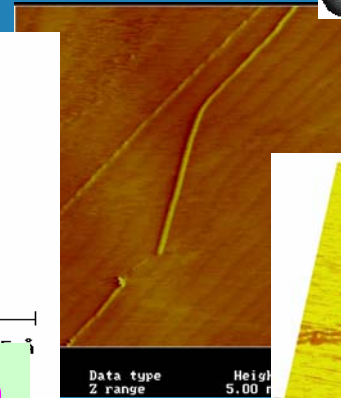
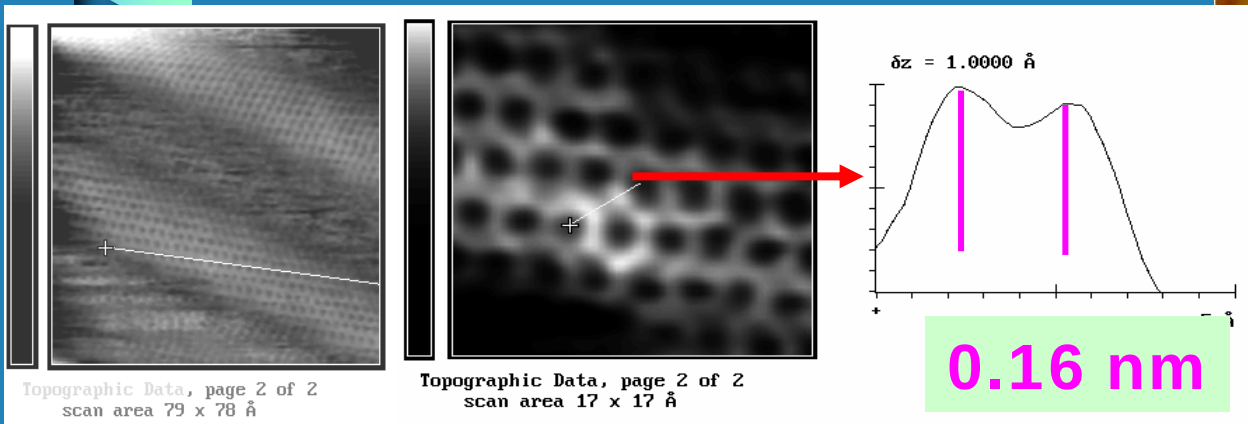
**Katalitikus kémiai
leválasztás**

-Átmeneti fém katalizátr

**- Acetilén (előbb C_2H_2 ,
később szinte bármi, ami szén-t is
tartalmaz ...)**

ÉS még SOK más módszerr ...

Szerkezeti hibák & szén nanoarchitektúrák

Űrlift?

Szakítószilárdság: 200 – 500 MPa

Forrás: <http://www.spaceelevatorblog.com/?p=936>

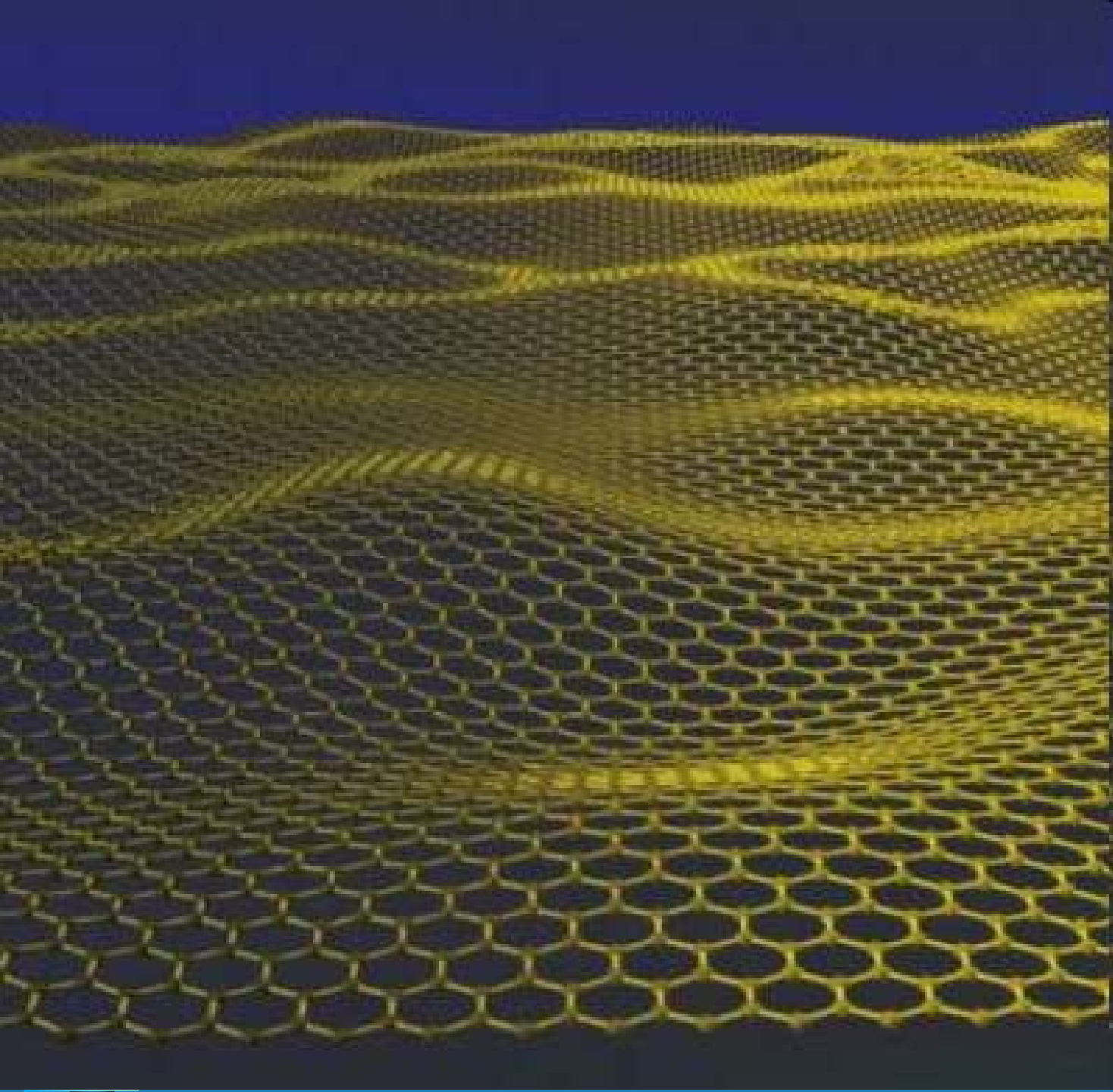
Űrlift?

Szakítószilárd

Forrás: <http://www>

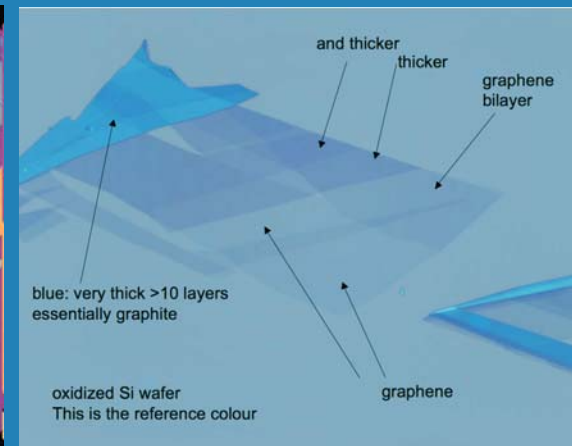
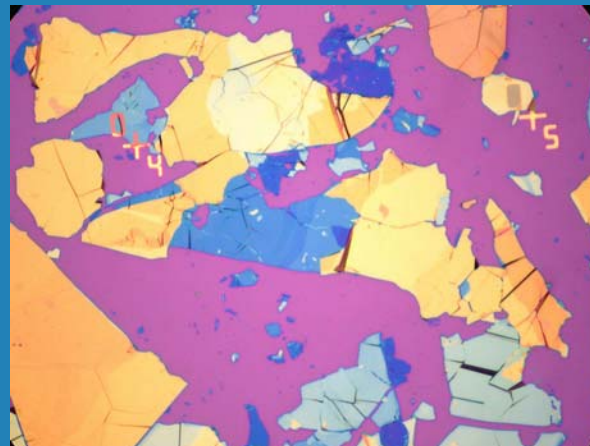
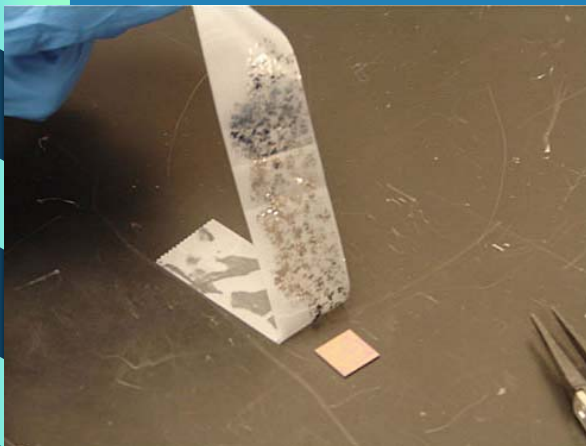
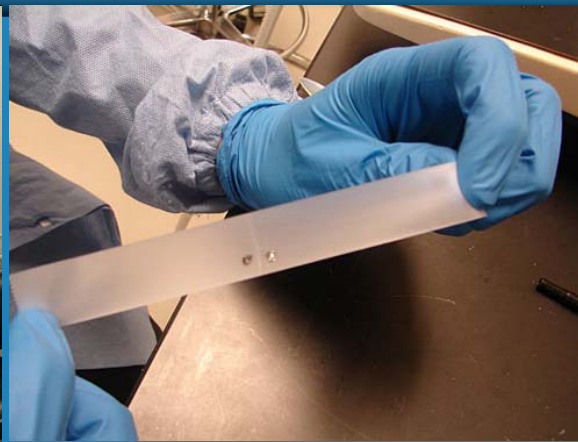

Grafén (2004)

**Novoselov
& Geim**

**Fizikai
Nobel Díj
2010**

Ragasztószalag & Nobel Díj!

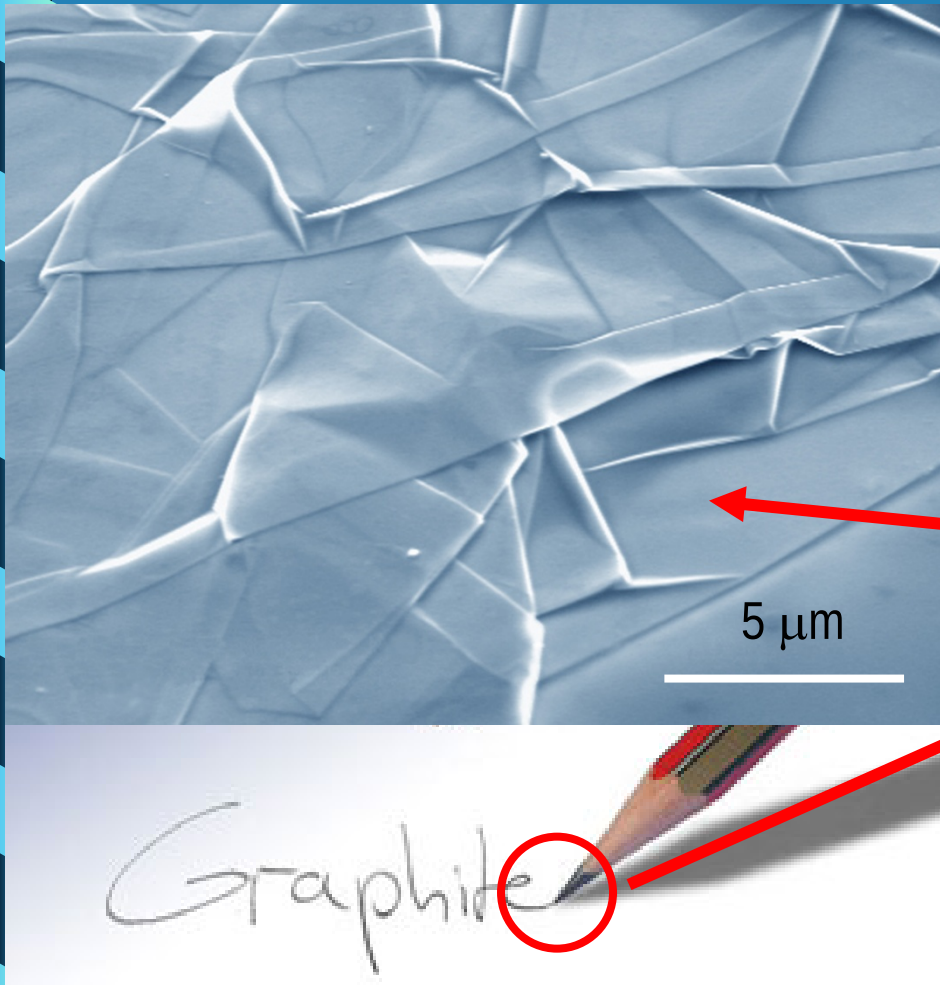

SiO_2/Si

Si

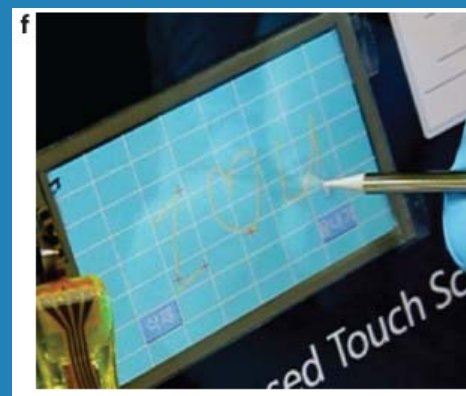
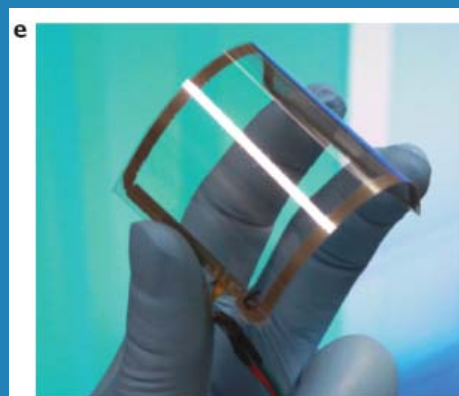
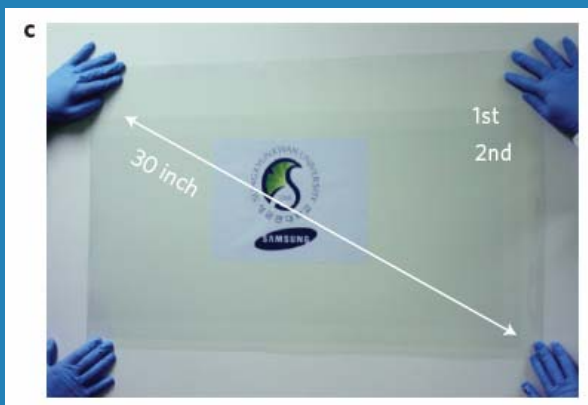
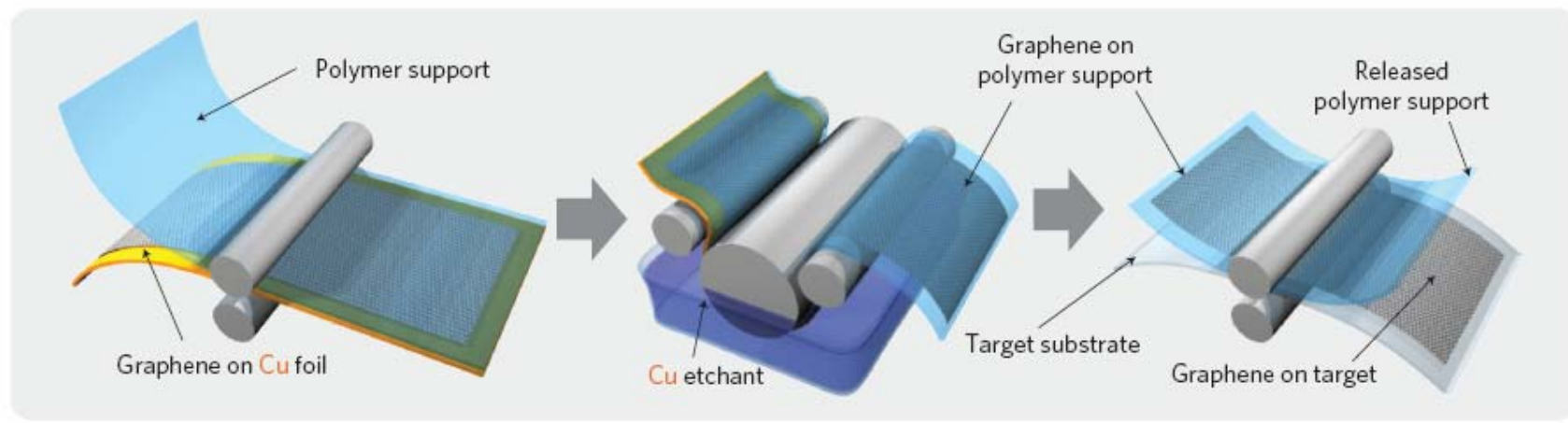
90 nm SiO_2

Önök már mind állítottak elő grafént!

Kémiai leválasztás: Cu lemezre

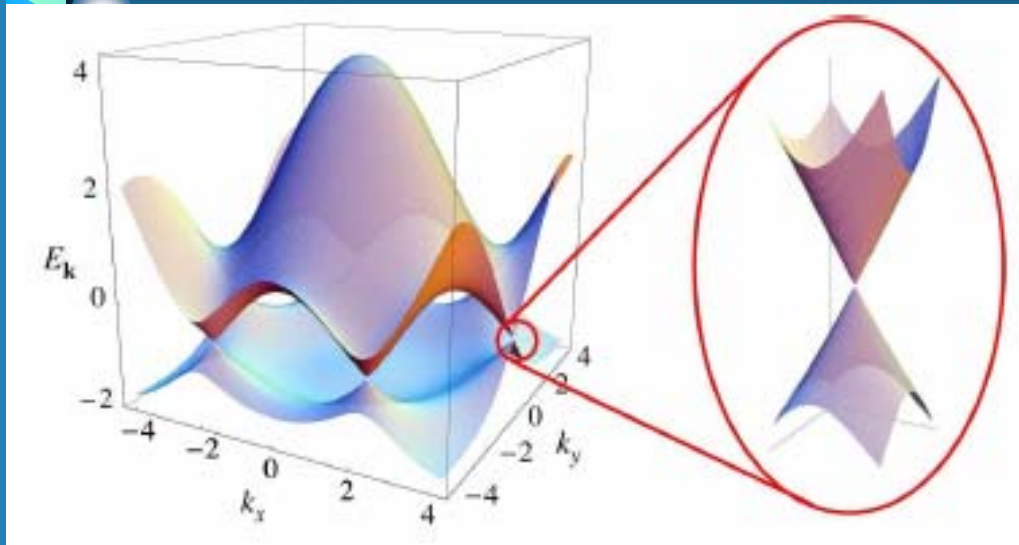
S. Bae et al., Nature Nanotechnology 5 (2010) 574

A grafén elektronszerkezete

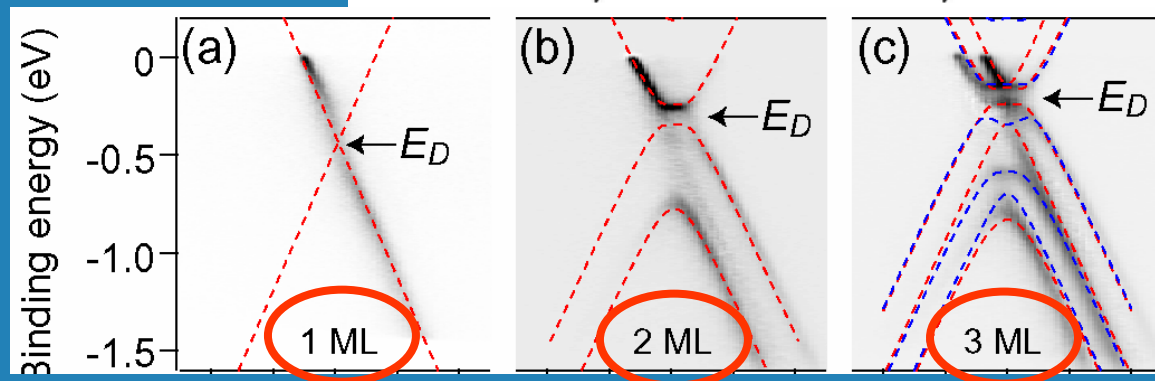
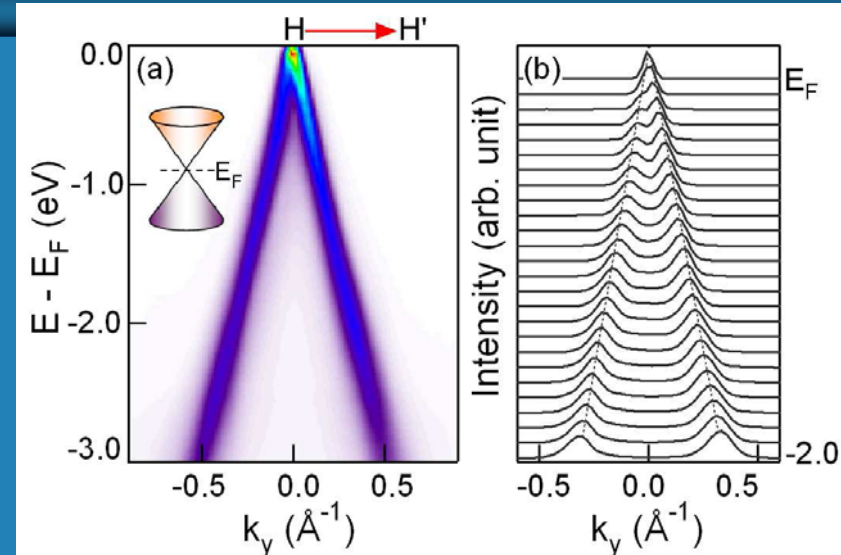
A rétegszám meghatározó fontosságú!

ARPES

- Kísérletileg igazolt lineáris diszperziós reláció, az elektronok „tömeg nélküli” viselkedése $v_F = c/300$

S.Y. Zhou, et al. *Nature Phys.* 2006, 2, 595

T. Ohta et al., *Phys. Rev. Lett.* 98 (2007) 206802.

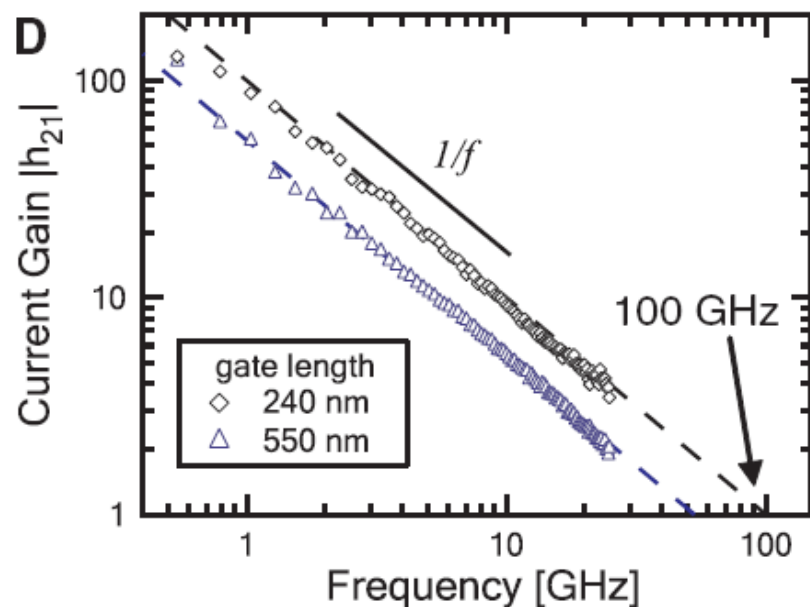
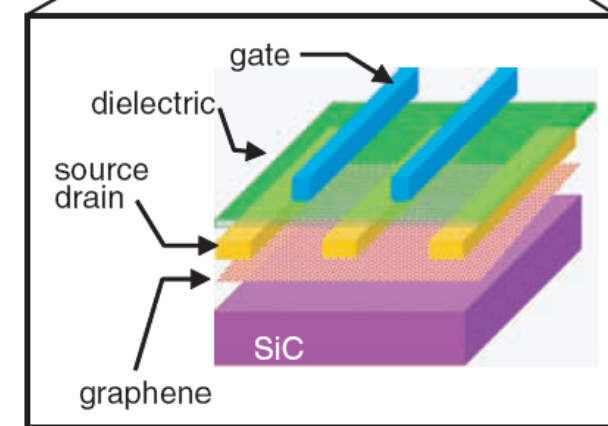
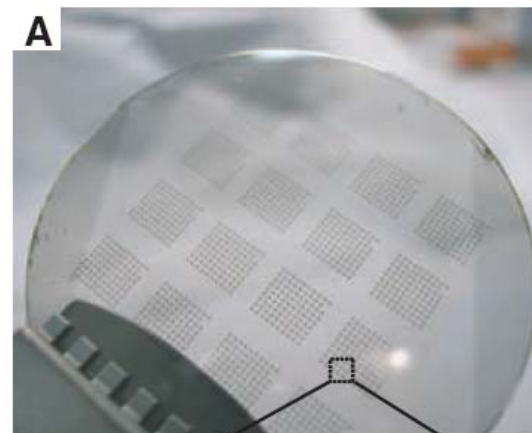
Megvalósított alkalmazás

100-GHz Transistors from Wafer-Scale Epitaxial Graphene

Y.-M. Lin,* C. Dimitrakopoulos, K. A. Jenkins, D. B. Farmer, H.-Y. Chiu, A. Grill, Ph. Avouris*

662

5 FEBRUARY 2010 VOL 327 SCIENCE

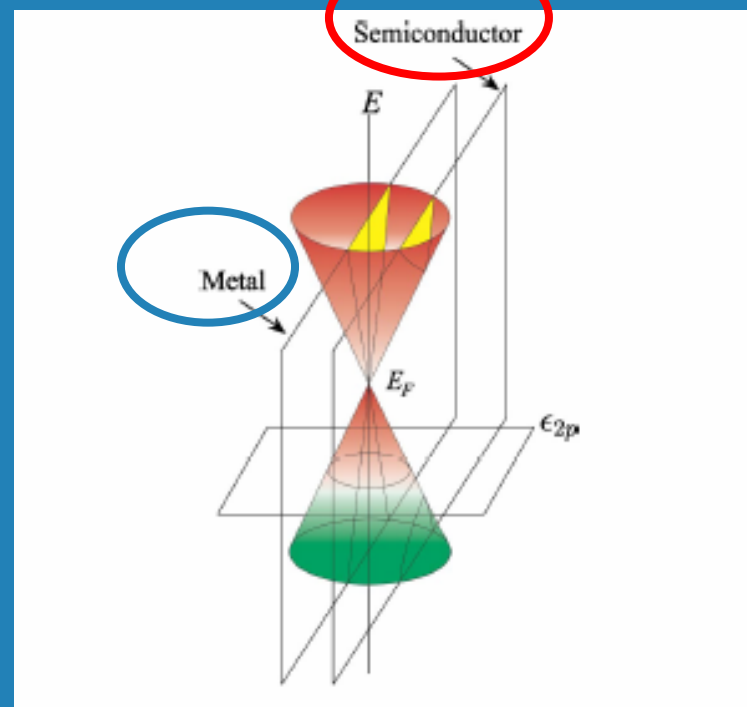
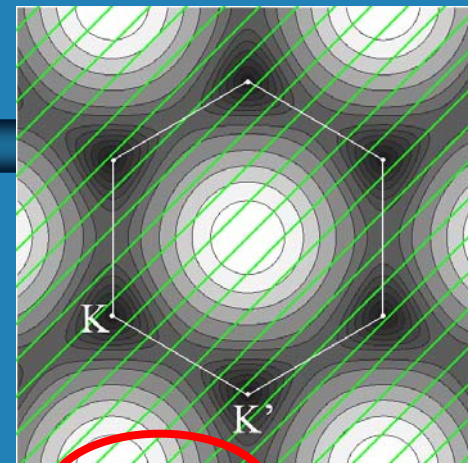
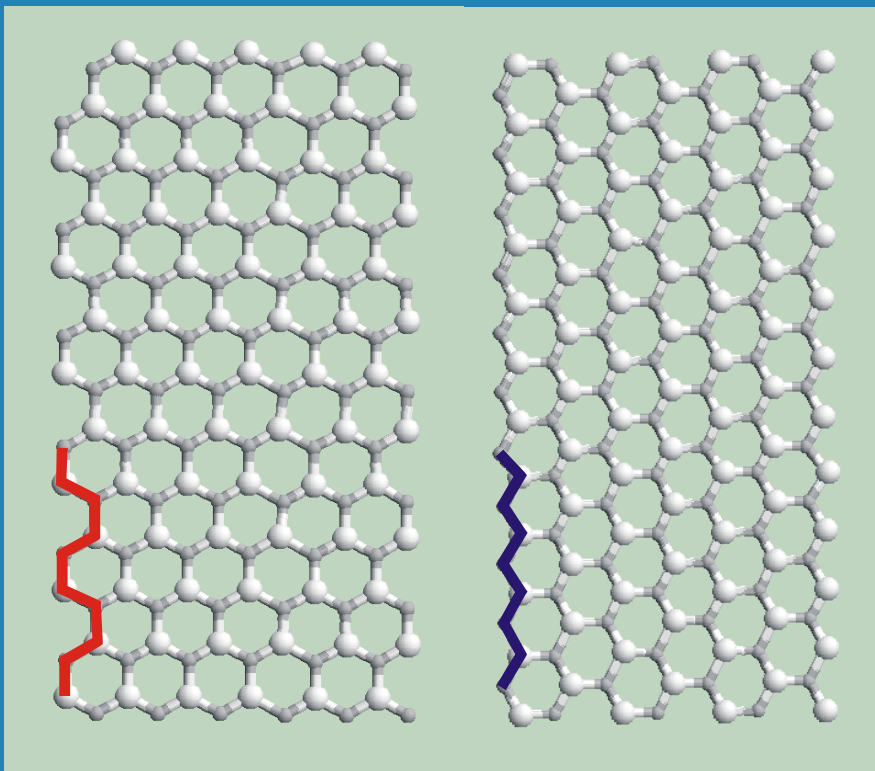

NINCS „kikapcsolt állapot” => **NINCS digitális** alkalmazás

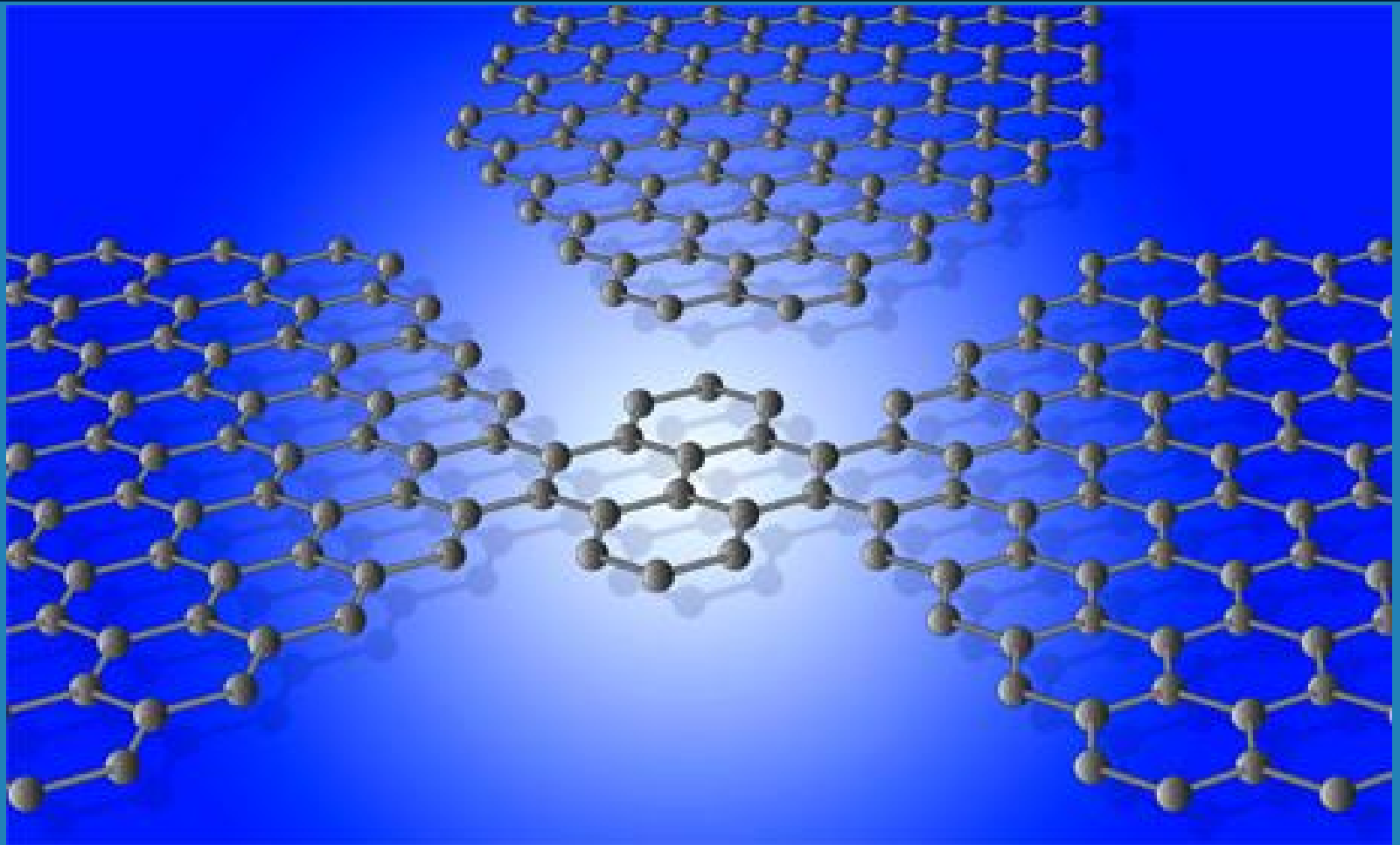
Grafén nanoszalagok (GNR) – „Elektronszerkezeti átalakítása”

Karosszék

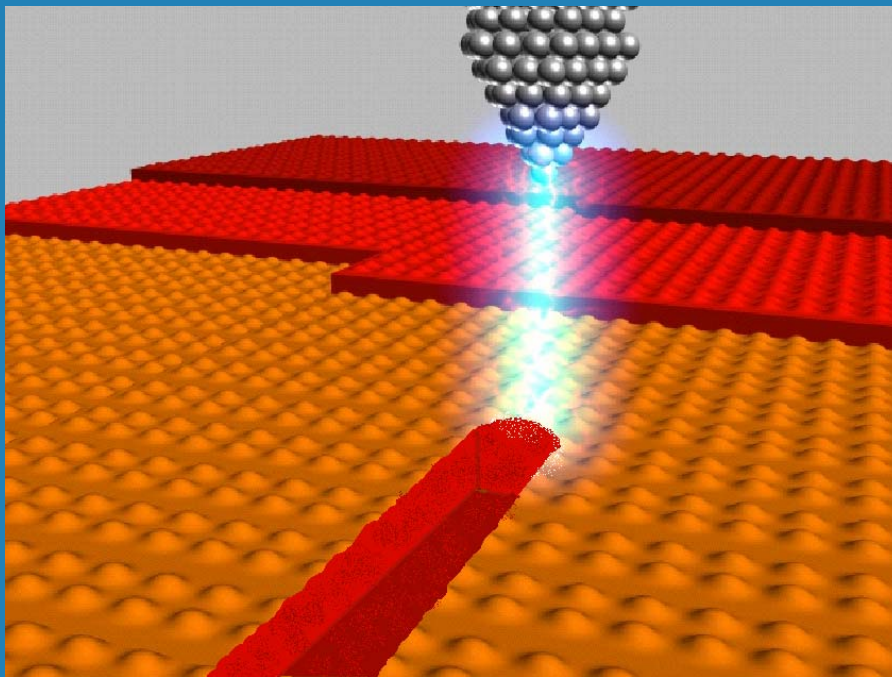
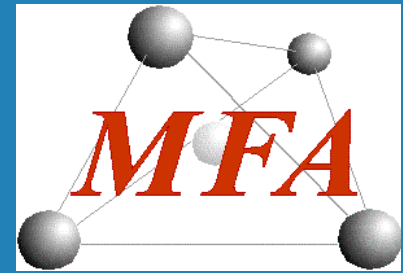
Cikk-cakk

Grafénből nanoelektronika (egyetlen atom vastag grafit lemez)

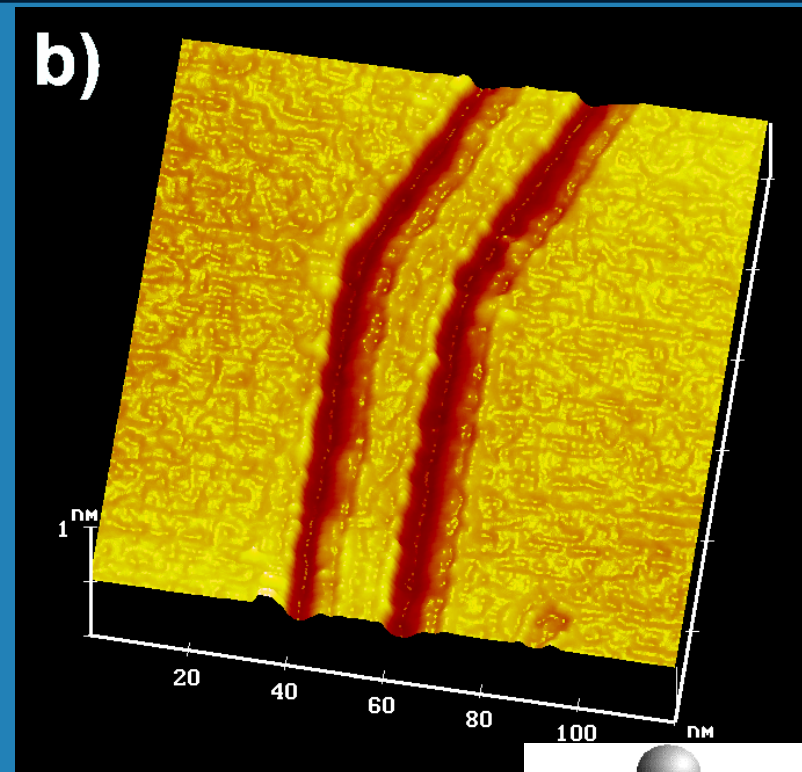
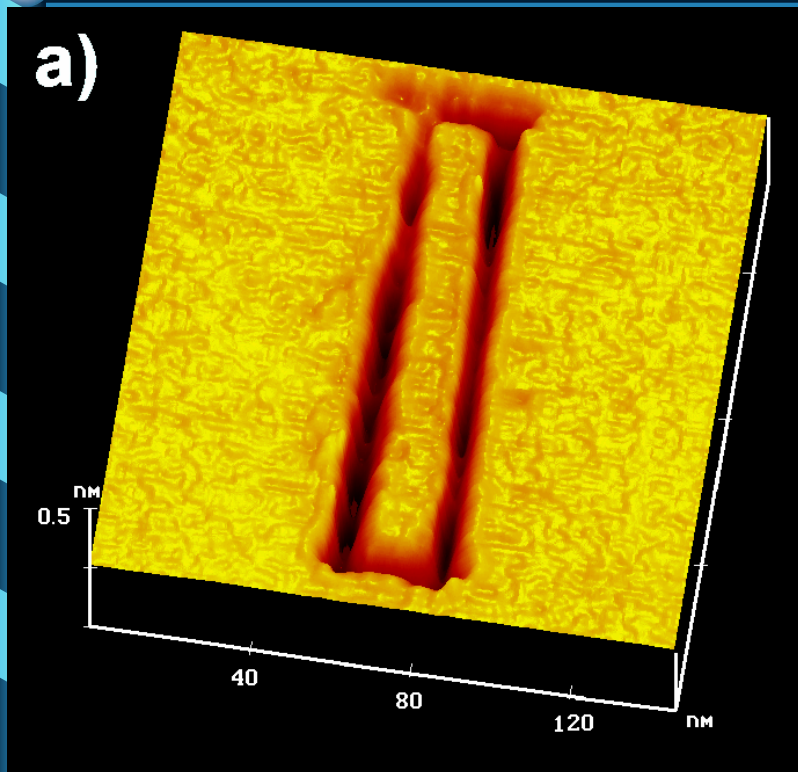
Atomi pontosságú megmunkálás szükséges!

**Minden lépésnél ugyanaz az
eszköz és ugyanaz a tű!**

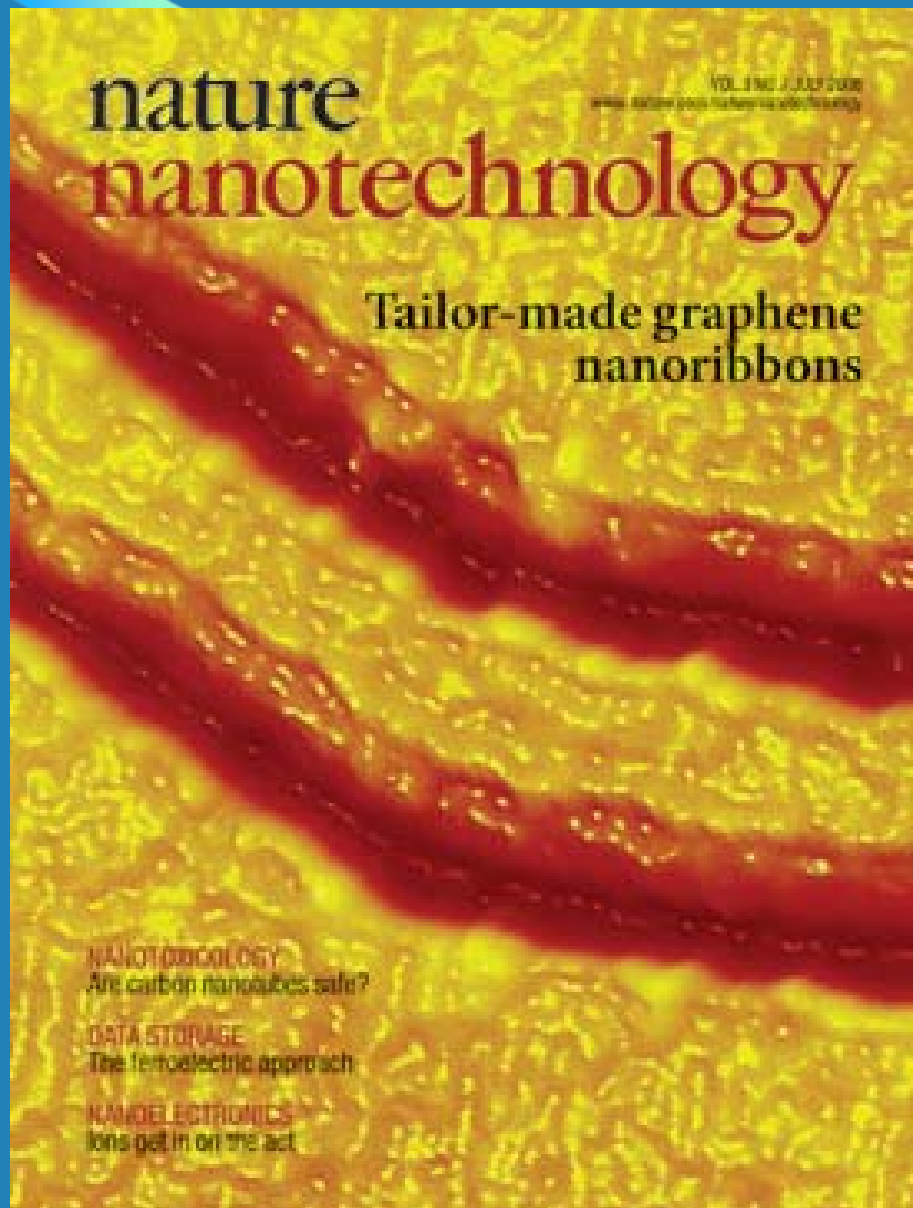
- atomi felbontású kép
- megfelelő kristálytani irányok kiválasztása
- **vágás**
- nanoszalag atomi leképezése
- nanoszalag elektronszerkeztének vizsgálata

Nanoszalag & „Nanokönyvek”

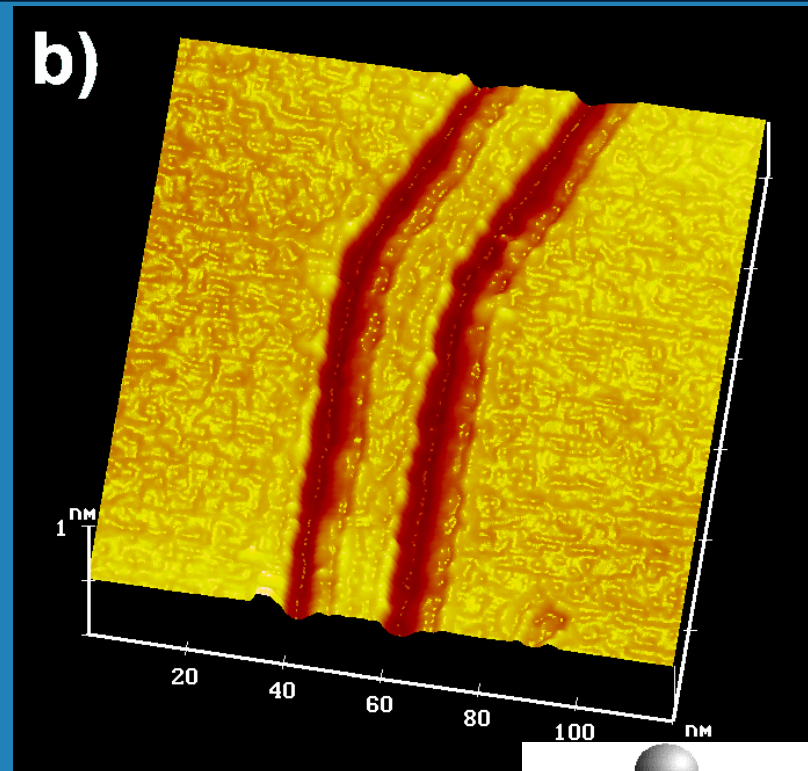

L. Tapasztó et al. Nature Nanotechnology, 4, 937 (2008)

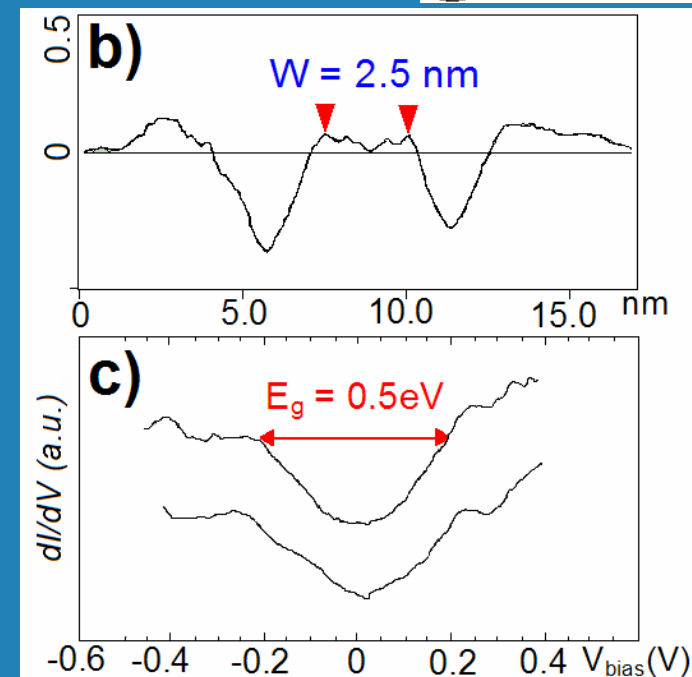
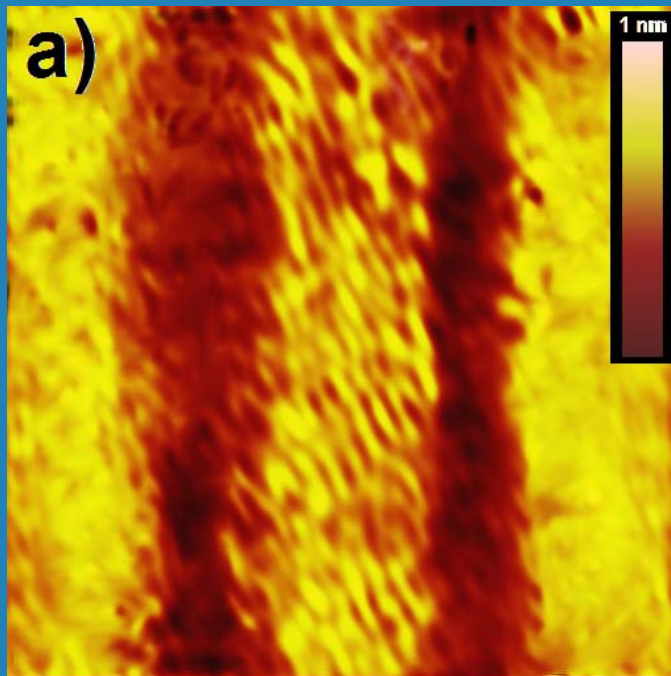

Nanoszalag & „Nanokönyök”

L. Tapasztó et al. Nature Nanotechnology, 4, 937 (2008)

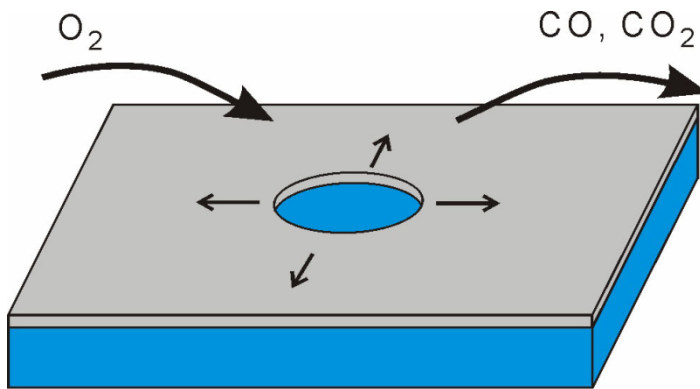
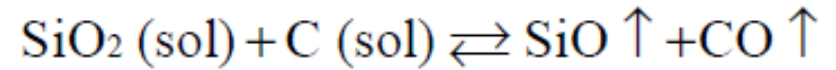
(Még mindig!) A legkeskenyebb A-grafén nanoszalag

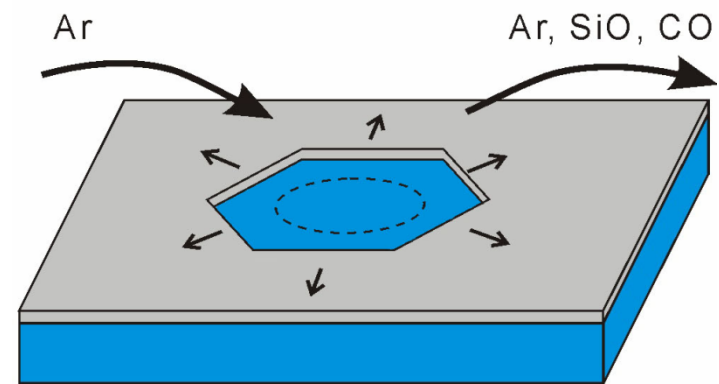
L. Tapasztó et al. Nature Nanotechnology, 4, 937 (2008)

Szobahőmérsékleten működő, digitális nanoelektronika!

Grafén kontrollált oxidációja (CTE)

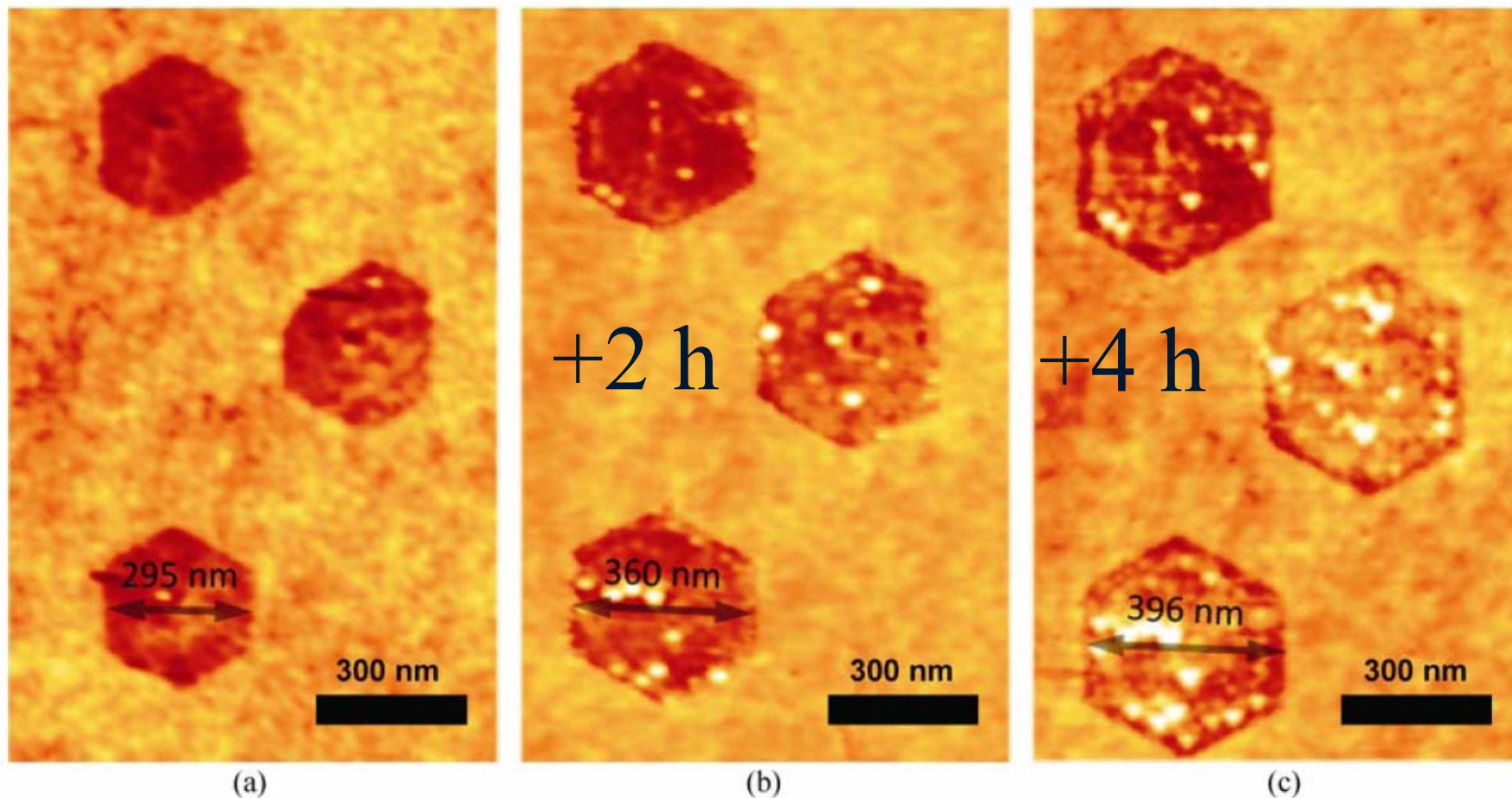

Oxidation O_2/N_2 at 500°C

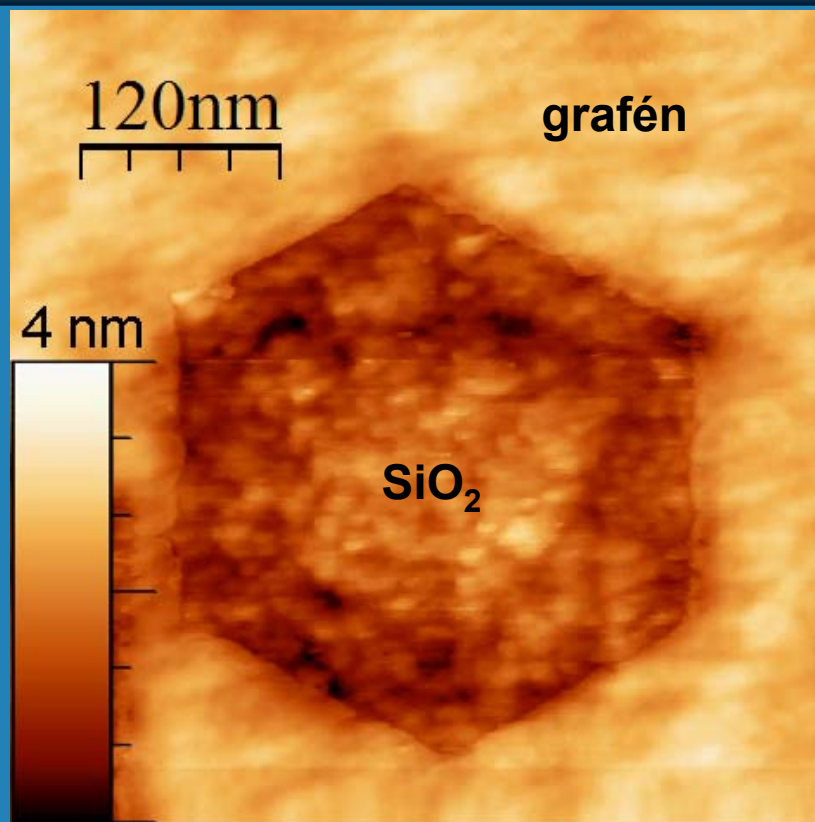

Annealing in Ar at 700°C

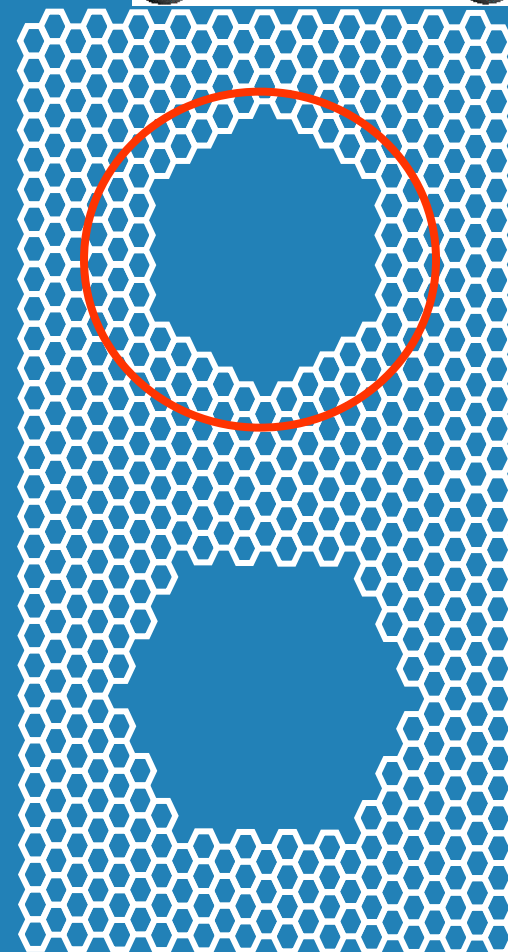
Grafén kontrollált oxidációja (CTE)

Új módszer: atomi pontosságú élek (kontrollált oxidáció)

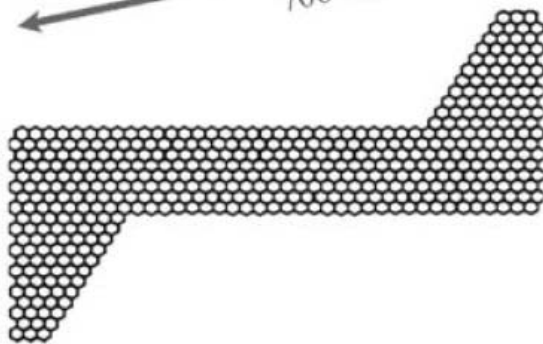
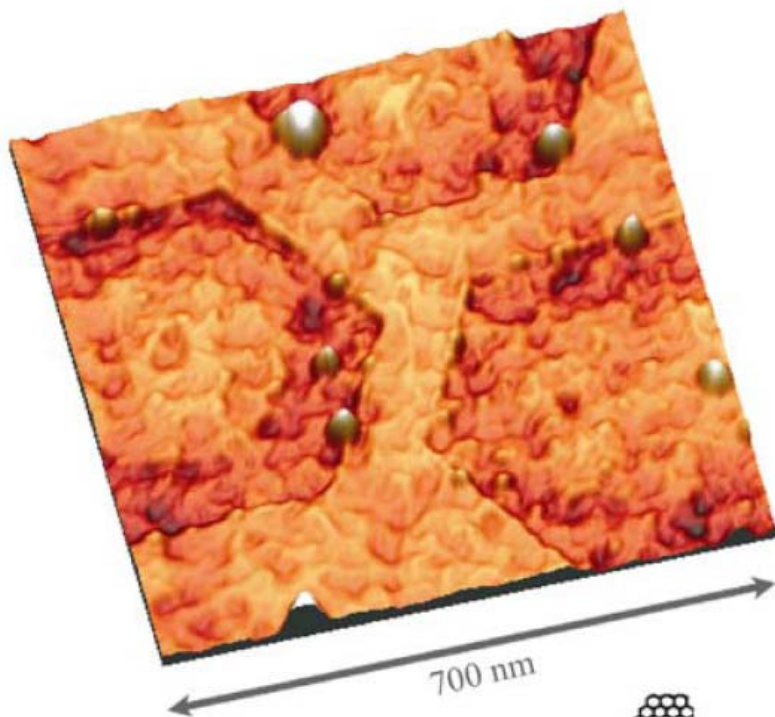

Grafén szigetelőn (SiO₂)

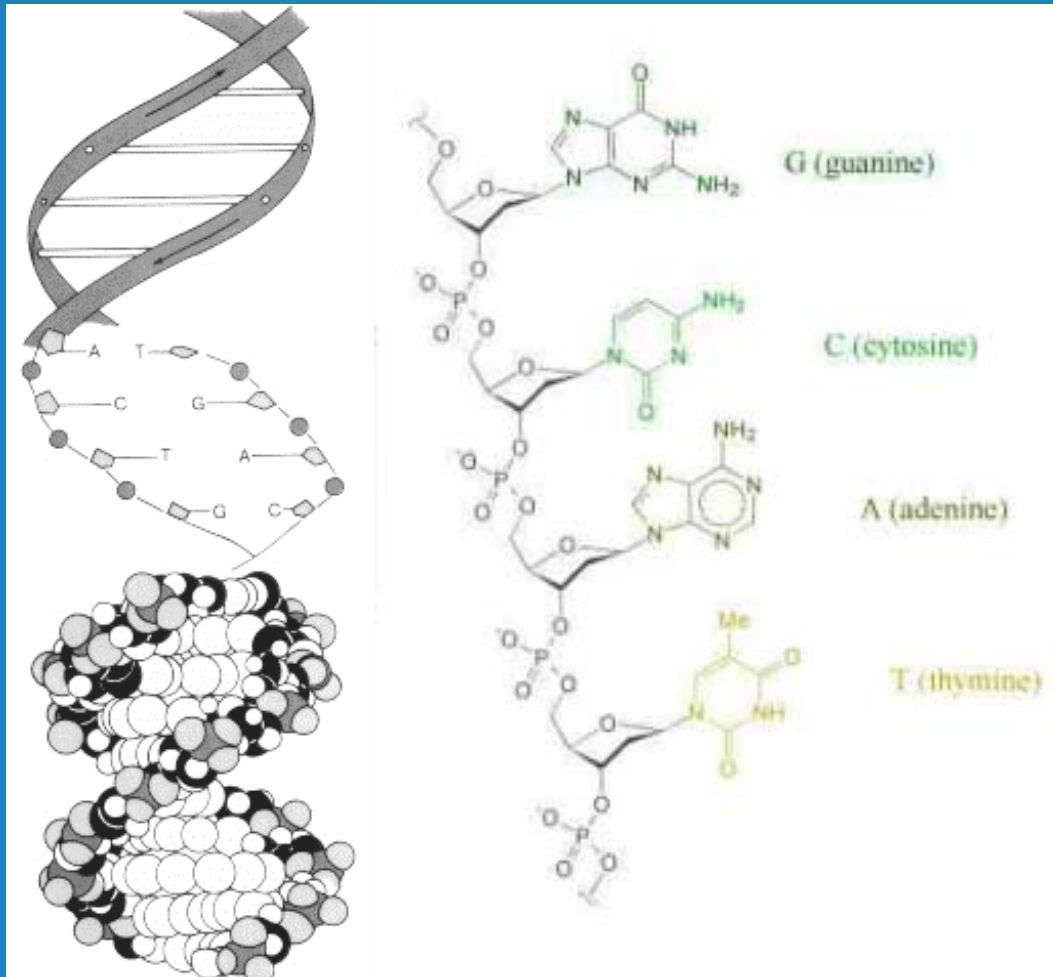
P. Nemes-Incze et al., Nano Res. 3 (2010) 110.

Az első Y-elágazás grafénből

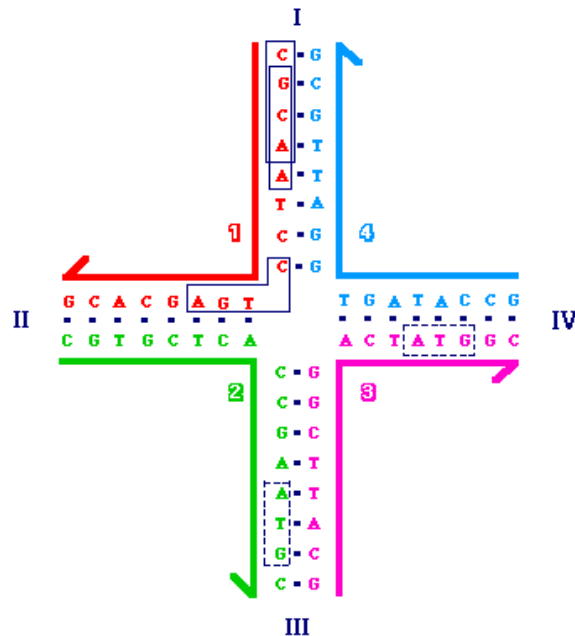
P. Nemes-Incze et al.,
Nano Res. 3 (2010) 110.

A DNS mint „építőanyag” [a genetikai információ hordozásán túl, a DNS alkalmas szabályos, térbeli szerkezetek építésére is]

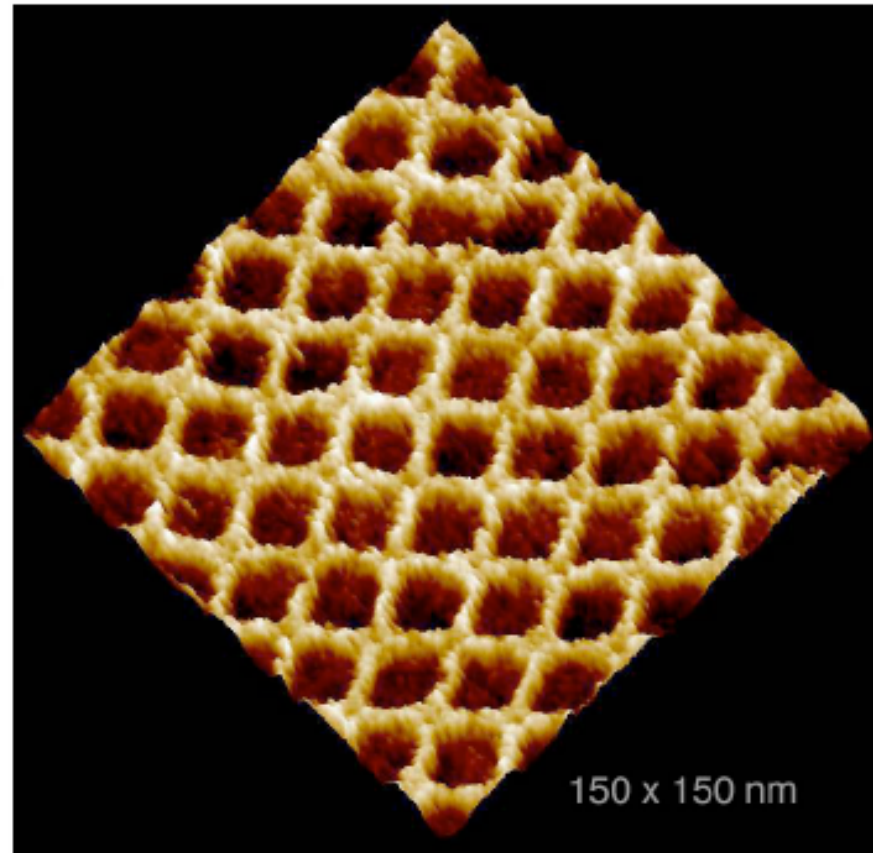
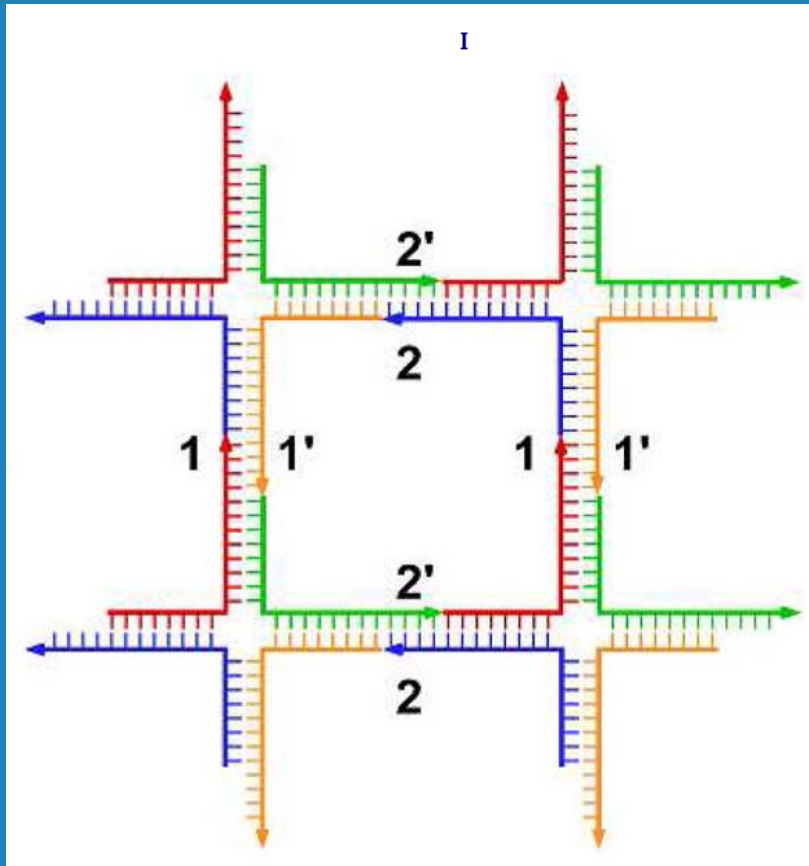
A DNS kettős spirálja két egymásba kapcsolódó cukor-foszfát láncból áll; szerkezetét a négy bázis: **adenin, timin, citozin, guanin** egymáshoz illeszkedése határozza meg.

DNS „ácsolás” : Nadrian C. Seeman, Kavli Díj 2010 (J. Chen & N. C. Seeman, Nature 350 (1991), 631

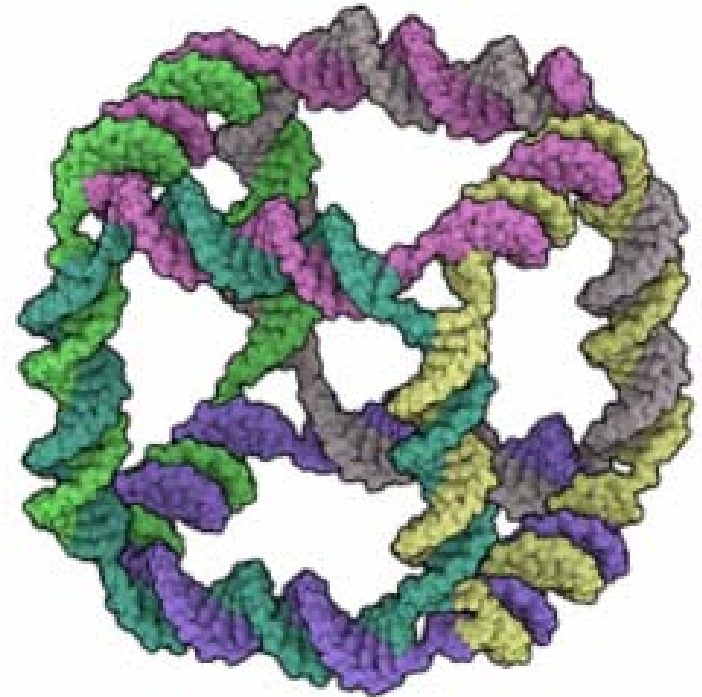
A két foszfát-cukor láncot összekapcsoló hidrogén hidak megbonthatók. A láncok újrakapcsolódását a nukleotidok sorrendje határozza meg, de .... létrehozhatók szokatlan szerkezetek is, amikor nem ugyanaz a két lánc kapcsolódik össze, mint a szétválás előtt

DNS „ácsolás” : Nadrian C. Seeman, Kavli Díj 2010 (J. Chen & N. C. Seeman, Nature 350 (1991), 631

$G \Leftrightarrow C$;

DNS „ácsolás” : Nadrian C. Seeman, Kavli Díj 2010 (J. Chen & N. C. Seeman, Nature 350 (1991), 631

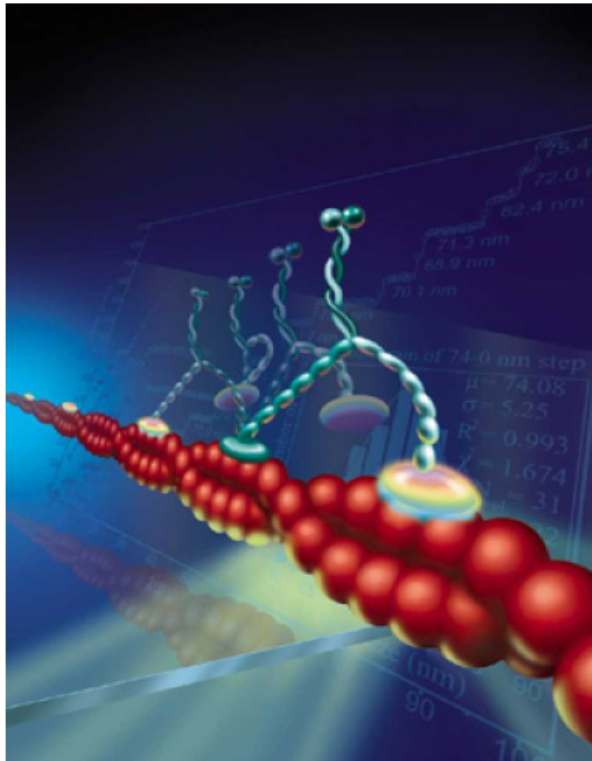

G $\Leftrightarrow$ C;

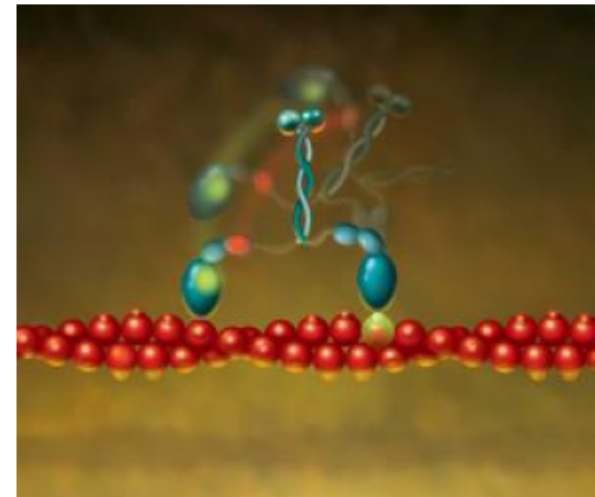
Forrás:

Kun Lidia Genetikai, Sejt és Immunbiológiai Intézet

Szállítás molekuláris motrokkal

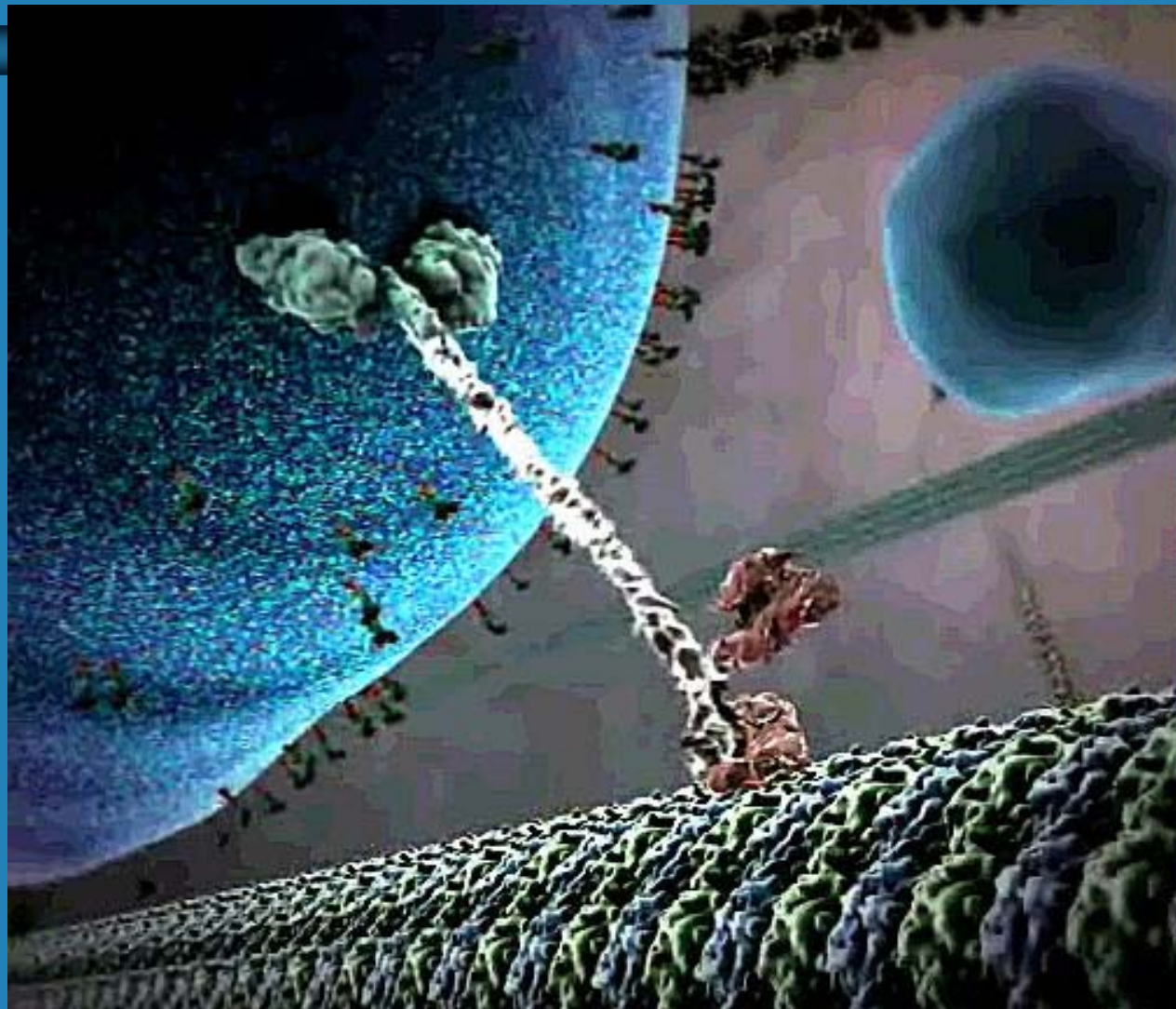
Miozin-V „lépeget” Az egyik „lábát” fluoreszcensen jelölték, és ezt a jelet követték 1 db. mikrofilamentumhoz kapcsoltn.
(Yildiz et al.)

Miozin-VI „cigány kereket vet”
A miozin fejet és nyakat különböző színű flueoreszcens jelzéssel ellátva vált kimutathatóvá a molekula konformáció változása.
(Selvin et al.)

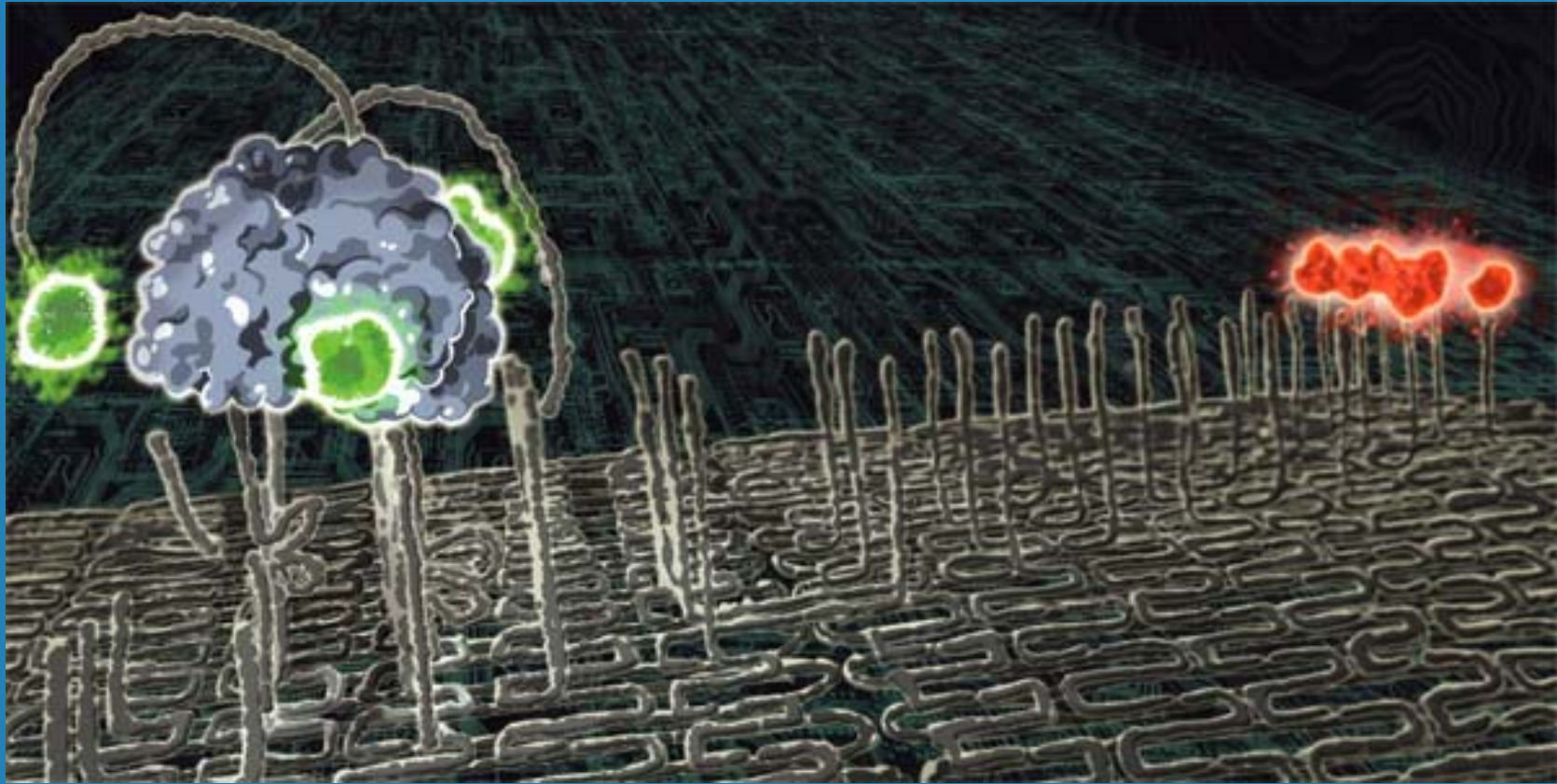
„Fénykép a Szállítóról” (kinezin)

<http://multimedia.mcb.harvard.edu/>

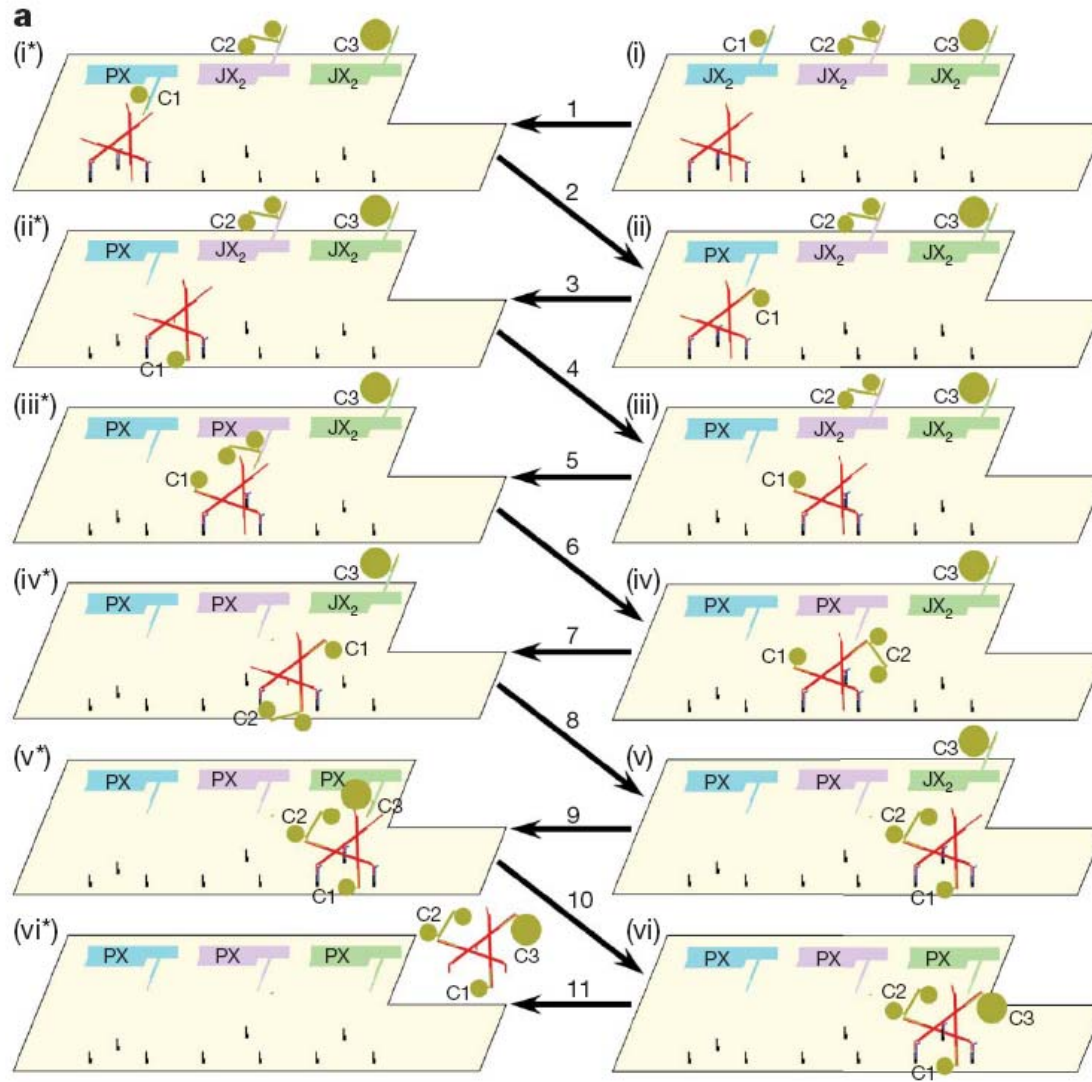
DNS robot (valóságos!)

H. Gu, J. Chao, S-J. Xiao, N. C. Seeman, Nature 465 (2010), 202

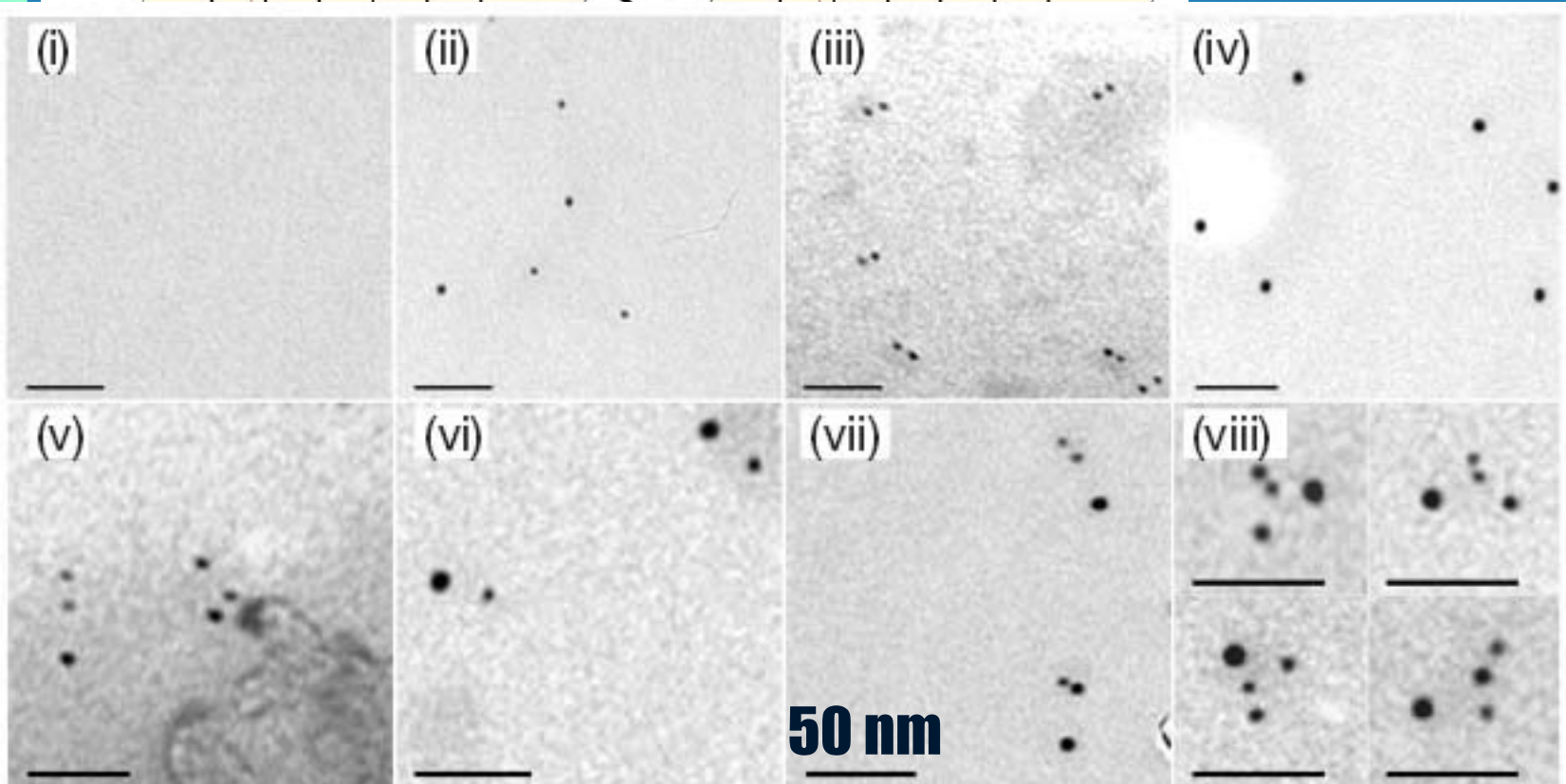
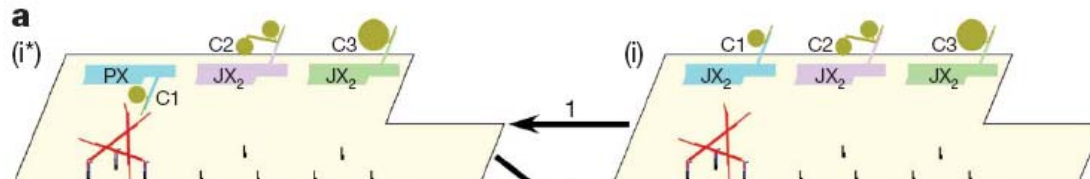
DNS robot (valóságos!)

H. Gu, J. Chao, S-J. Xiao, N. C. Seeman, Nature 465 (2010), 202

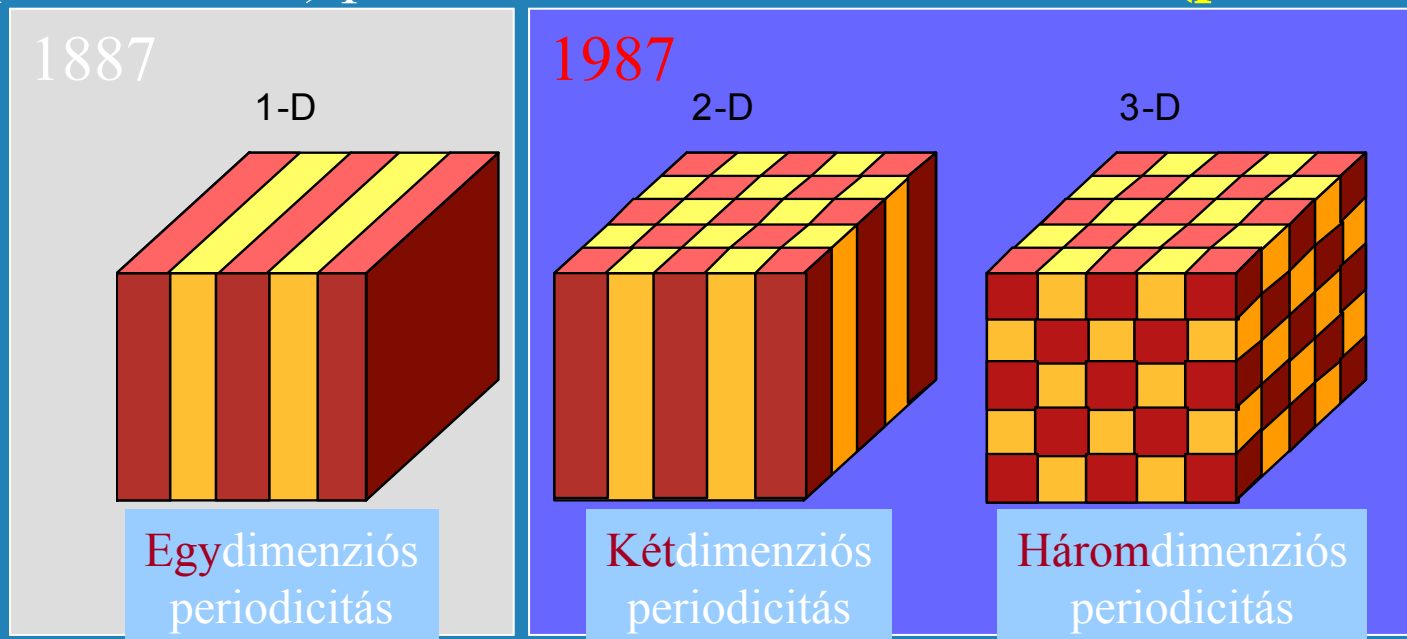
DNS robot (valóságos!)

H. Gu, J. Chao, S-J. Xiao, N. C. Seeman, Nature 465 (2010), 202

Fotonikus kristály (100 nanométeres tartomány)

Olyan anyagok, amelyekben az optikai tulajdonságok (törésmutató) periódikusan változnak a térben ($p = 100 \text{ nm}$)

Fotonikus tiltott sáv: “optikai szigetelő”

Mit tud a fotonikus kristály? (Szelektív fényvisszaverés)

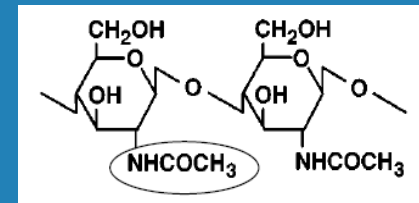

Szerkezeti szín, nem pigment (festék),
hanem fotonikus kristály okozza

Morpho rhetenor (Hím)   Morpho rhetenor (Nöstény)
Dél-Amerikai lepke

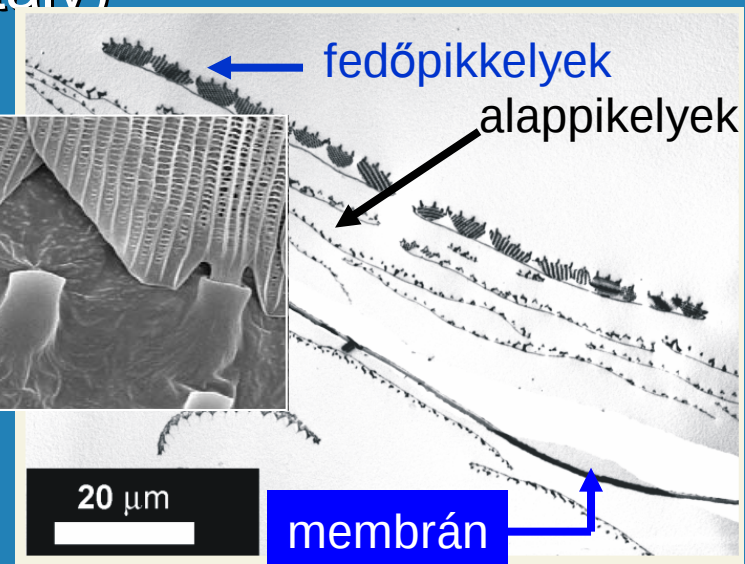
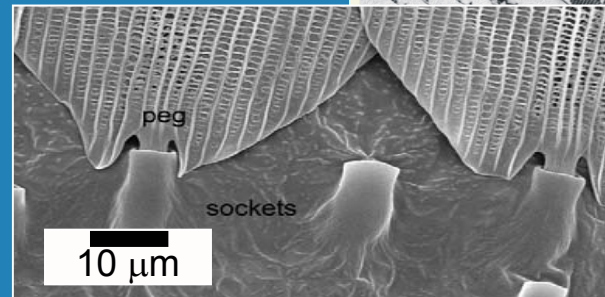
Röviden a lepkék szárnyáról

- ❑ Latinul: Lepidoptera = pikkelyes szárnyúak
- ❑ Szárny membrán és pikkelyek fő alkotóeleme a kitin (poliszacharid)
- ❑ Kitin: áttetsző anyag, $n = 1.56$ (pl. szitakötő szárnya), szint nyerhet pigmentáció, illetve **nanoarchitektúrák** következtében (fotonikus kristály)

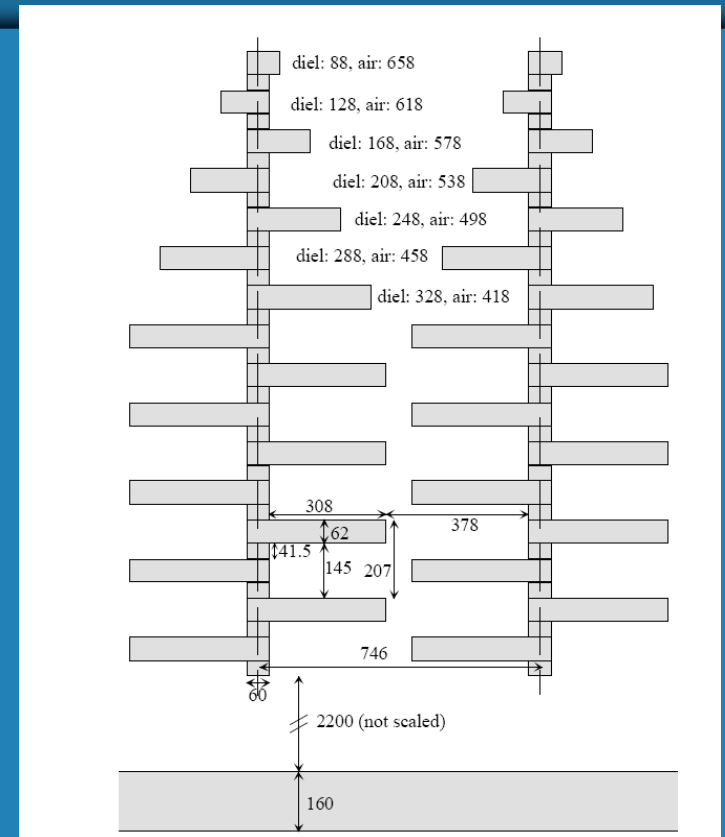
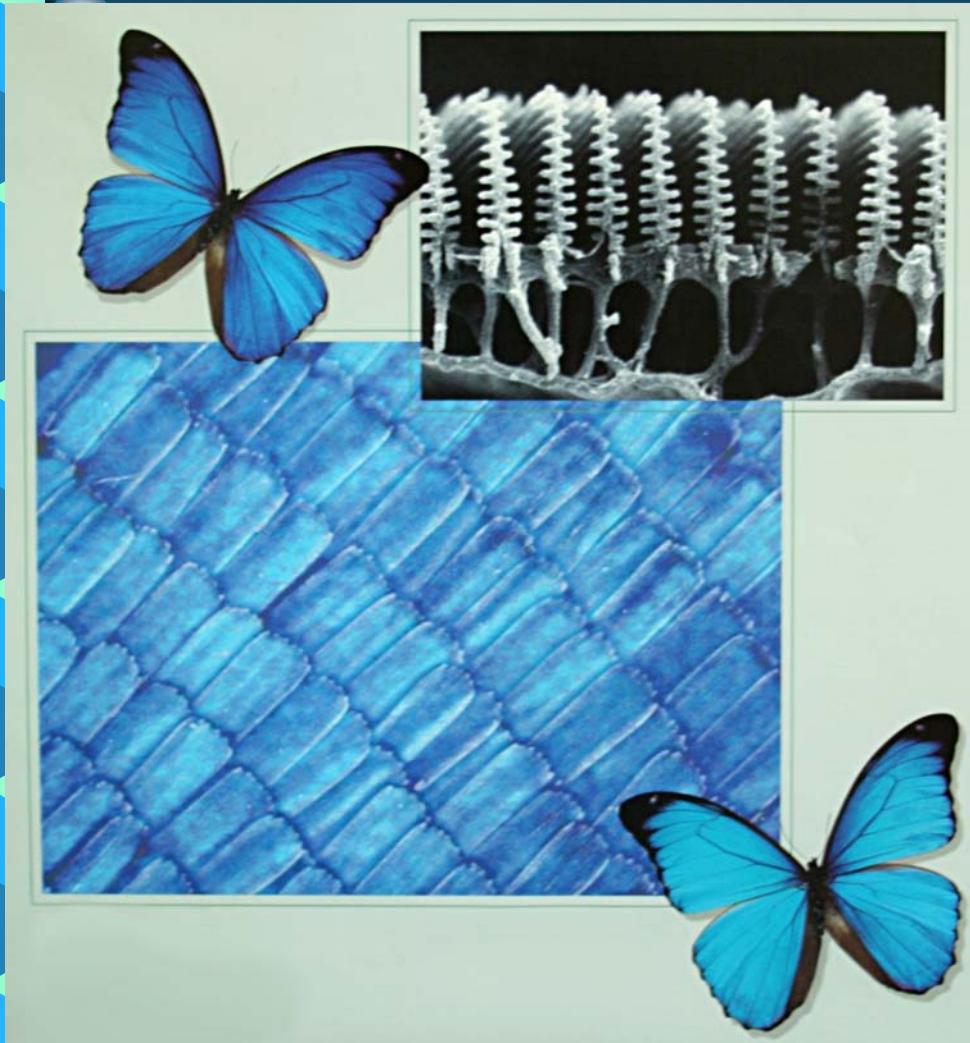
- ❑ Szárnyak funkciói:

- **Repülés**
- **„Napkollektor”**
- **Kommunikáció**
- **Rejtőzködés**

A szerkezet

Fizikai modell szerkezet

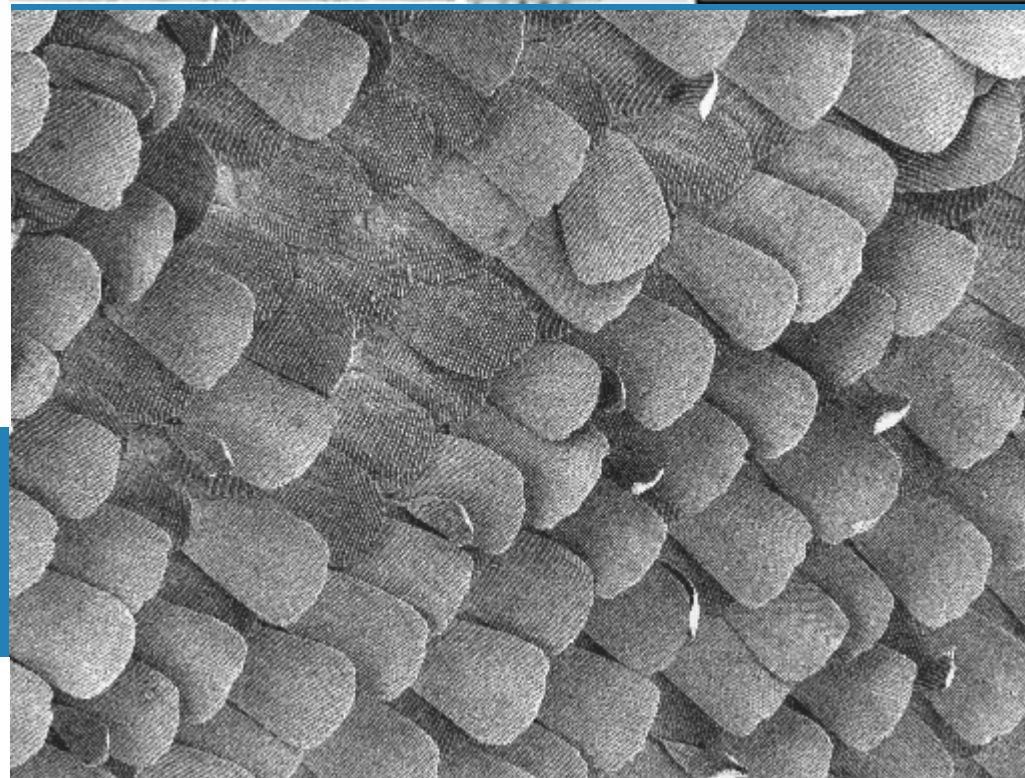
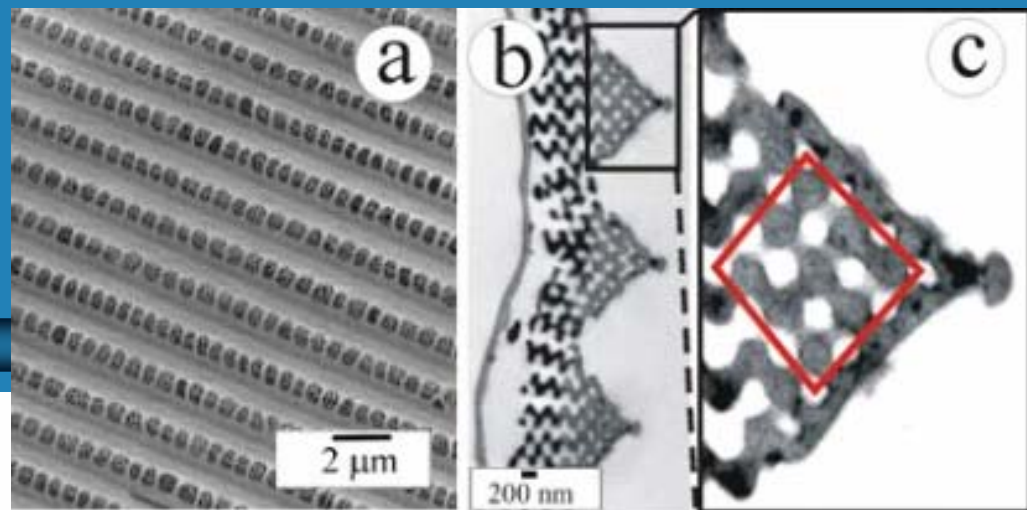

B. Gralak et al., Opt. Express 9
(2001) 567

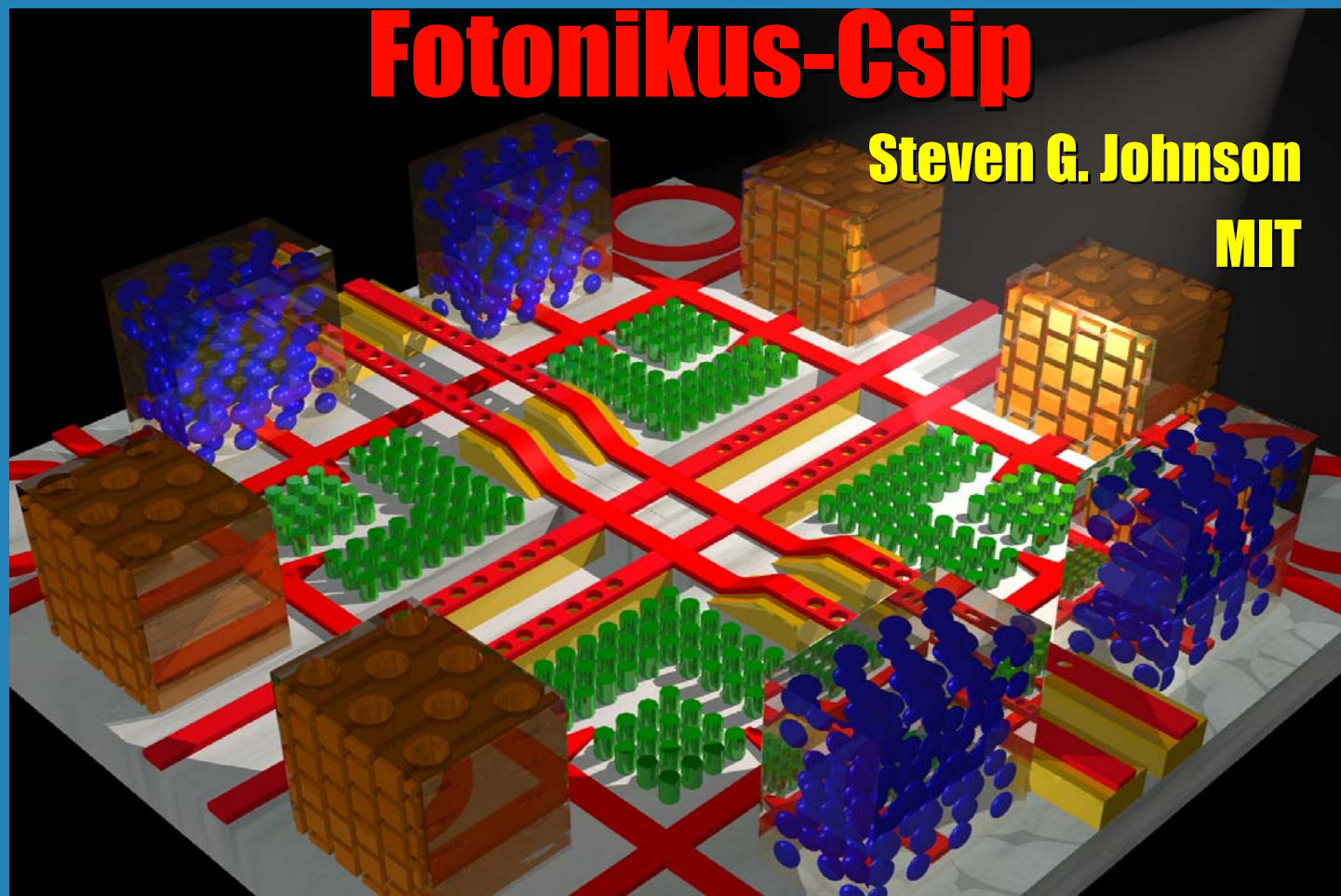
Pikkelyes szárnyak

**K. Kertész et al, Phys.
Rev. E 74 (2006)
021922-1**

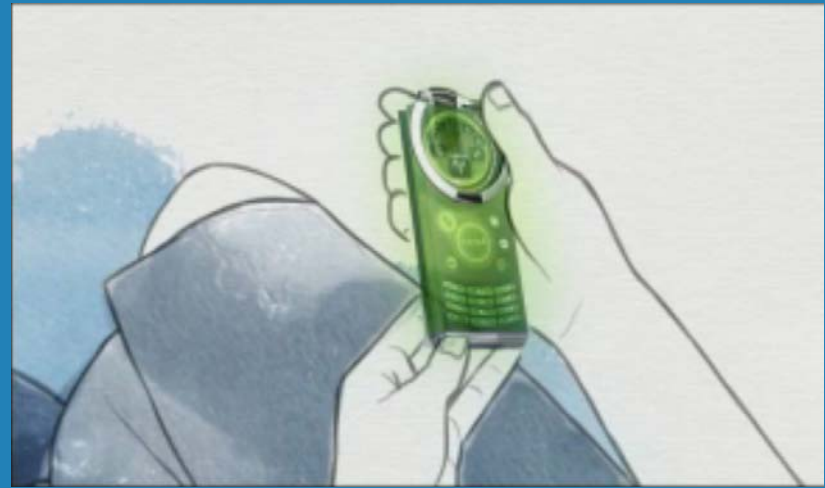
Fotonikus kristályok a holnapunkban

Nanotechnológia és divat

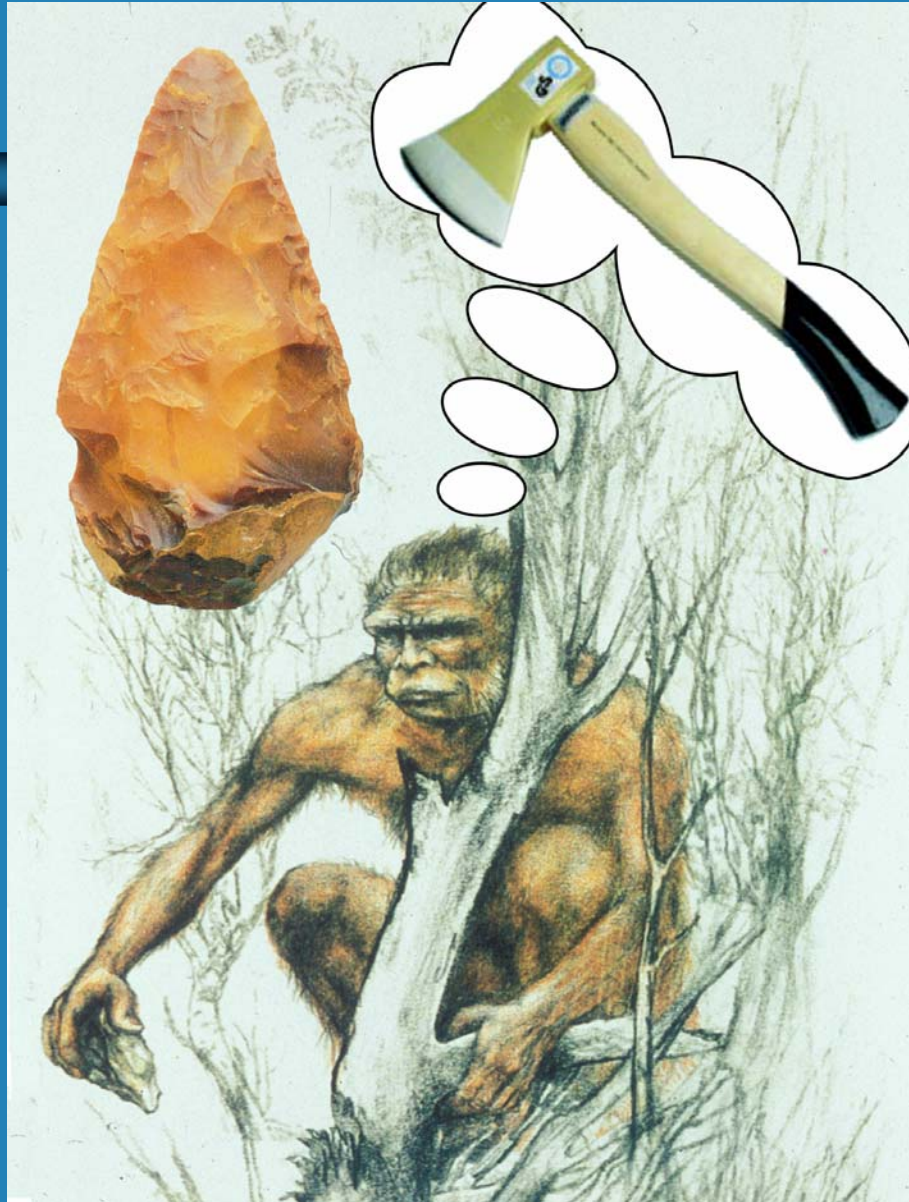
Csak egy példa a Nokiától: Mindezek együtt : „Morph”

Összefoglalás

- ❖ A technológiaváltás **elkezdődött**
- ❖ Sokkal **átfogóbb, és mélyrehatóbb**, mint bármelyik korábbi
- ❖ A jelenlegi szakaszt az **„alkatrészek”** (nanocső, fotonikus kristály, DNS szerkezetek, stb.) és **szoftverek** kialakítása jellemzi
- ❖ Már **eladható!** (kozmetikum, gyógyszerek, sporteszközök, nanotextil, stb.)

Hol is állunk most a nanotechnológiával?

Mi lesz belőle? Azokon áll, akiket ÖNÖK indítanak el a tudományos pályán!

Angyal vagy Szörnyeteg ?

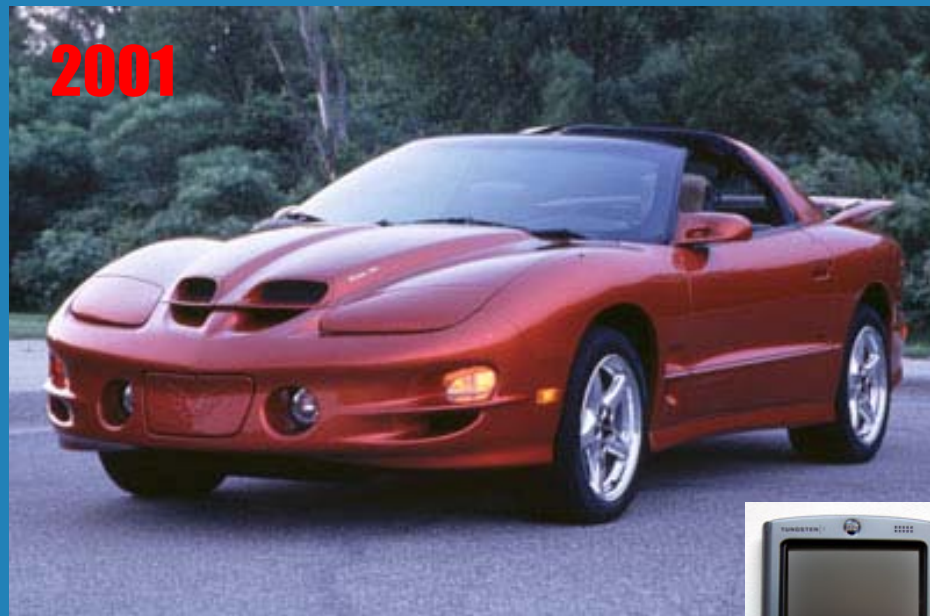
... nemcsak a tudósok számítanak, **politikusok és üzletemberek** hozzák meg a legfontosabb döntéseket.

Emlékezzünk arra, ami már megtörtént! Az út messzire vezet.

Az első autó is inkább hintó volt ....

1886

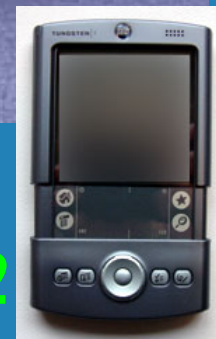

2001

1946

ENIAC, 20000 elektroncső ...

2002

Köszönet a munkatársaimnak

MTA-MFA, Budapest

Dr. Horváth Zs. E., Dr. Tapasztó L., Nemes-Incze
P., Dobrik G., Dr. Kertész K. Dr. Márk G. I., Dr.
Vértesy Zofia

Magyar Természettudományi Múzeum

Dr. Bálint Zsolt

Köszönöm a támogatást

❖ ***OTKA-NKTH K 067793***

**Nanoszerkezetkből felépülő nanoarchitektúrák
kutatása**

Önöknek pedig a figyelmet!

<http://www.nanotechnology.hu/magyarul.html>